

LATVIJAS
CILVĒKTIESĪBU
CENTRS

LATVIAN
CENTRE FOR HUMAN
RIGHTS

Naida noziegumu psiholoģiskās sekas

Naida noziegumu psiholoģiskās sekas — cietušā pieredze un ietekme uz plašāku sabiedrību

Latvijas Cilvēktiesību centrs

Rīga 2008

LATVIJAS
CILVĒKTIESĪBU
CENTRS

LATVIAN
CENTRE FOR HUMAN
RIGHTS

Naida noziegumu psiholoģiskās sekas — cietušā pieredze un ietekme uz plašāku sabiedrību (*Uzbrukums tam, kas es esmu*)

Šī publikācija ir sagatavota LCC projekta "Naida noziegumu apkarošana Latvijā un Čehijas Republikā: likumdošana, policijas prakse un NVO loma" ietvaros, ko finansē Eiropas Komisijas programma "2005. Pasākumi pilsoniskās sabiedrības atbalstam dalībvalstīs, kas pievienojās Eiropas Savienībai 2004. gada 1. maijā" un kas ieviests sadarbībā ar Čehijas Helsinku komiteju.

Publikācijā atspoguļots pētījuma autora viedoklis. Tas nevar tikt izmantots, lai paustu Eiropas Komisijas oficiālo nostāju.

Autors: Inta Dzelme, Dr. phil.

Foto: Michael Heiss, <http://www.creativecommons.org/>

ISBN 978-9984-9920-2-0

© Latvijas Cilvēktiesību centrs, 2008

Izdevums sagatavots iespiešanai: *SIA Puse Plus*

Naida noziegumu
psiholoģiskās sekas — cietušā pieredze
un ietekme uz plašāku sabiedrību

(Uzbrukums tam, kas es esmu)
Kvalitatīvais pētījums

Inta Dzelme, Dr. phil.

Latvijas Cilvēktiesību centrs

Rīga 2008

SATURS

---

levads.....	5
Kopsavilkums.....	6
Pateicības	7
I. NAIDA NOZIEGUMI: Konteksts un tematiskais pamats	8
Šis pārskats	8
Neiecietība Latvijā.....	8
Naida noziegumu mērķtiecīgā iedaba	8
Naida noziegumu psiholoģiskā ietekme uz individiem	8
Pētījumi, LGBT pieredze	12
Naida noziegumu ietekme uz sabiedrību	13
Atbalsts cietušajiem	14
II. PAMATNOSTĀDNES	15
NEUZTVER PERSONĪGI, BET TEV TE NEVAJADZĒTU BŪT.....	15
IKDIENAS DZĪVES SASTĀVDAĻA	16
VĀRDISKA AIZSKARŠANA – NAIDA RUNA	16
FIZISKĀ VARDARBĪBA UN DRAUDI.....	17
APKĀRTĒJO PASIVITĀTE UN PALĪDZĪBAS NESNIEGŠANA.....	19
FIZISKIE SIMPTOMI UN STRESS	20
PSIHOĻOĢISKĀ IETEKME	21
IETEKME UZ INDIVĪDU – PERSONĪGĀS SEKAS	23
Personīgās drošības tiklojumu veidošana.....	23
Ārējais izskats	23
Cilvēki	23
Vietas	24
Uzvedība	25
IETEKME UZ ĢIMENI.....	25
Saspringtas personīgās attiecības	26
Raizes par bērniem	27
IETEKME UZ SABIEDRĪBU	28
Aizvainojums pret valdību	28
Aizvainojums pret Latvijas sabiedrību par demokrātisko procesu trūkumu tajā	29
Pašapziņas zudums: nevēlēšanās piedalīties	30
Aizbraukšana no Latvijas	31
IESPĒJAMĀS INTEGRĀCIJAS STRATĒGIJAS NĀKOTNĒ	32
Sadarbība	32
Cilvēcisku kontaktu veidošana	32
Ziņošana policijai	32
Palīdzība cietušajiem	33
KOPSAVILKUMS	34
Bibliogrāfija.....	36
Pielikumi	
A- Pētījumā pielietotā metodika.....	40
B- Interviju jautājumi	43
C- <i>Veidlapa</i> : Apliecinājums piekrišanai piedalīties pētījumā	44

Ievads

Lai arī profesionālajā literatūrā jau nostiprinājies arguments, ka naida noziegumi atstāj nopietnas sekas gan uz viktimizēto indivīdu, gan uz kopienu, kurai cietušais pieder, gan arī uz plašāku sabiedrību, līdz šim ir veikts tikai neliels skaits pētījumu par naida noziegumu ietekmi uz cietušajiem. Lielākā daļa no pētījumiem, kas līdz šim publicēti par šo jautājumu, ir tapuši ASV. Pēdējos gados šādi pētījumi tikuši veikti arī vairākās Eiropas valstīs, kā, piemēram, Lielbritānijā un Zviedrijā. Tie ļauj secināt, ka naida noziegumu upuri cieš no izteikti traumatiskām un salīdzinoši ilgstošākām garīgās un psihiskās veselības sekām nekā tie, kas cietuši noziegumos bez naida motīva.

Vadoties no šiem secinājumiem, pētījuma izstrāde un šī publikācija tika iekļauta Latvijas Cilvēktiesību centra vadītajā divu gadu projektā: "Naida noziegumu apkarošana Latvijā un Čehijas Republikā: likumdošana, policijas prakse un NVO", ko finansēja Eiropas Savienība. Šis pētījums tika plānots, lai papildinātu pieaugošo literatūras klāstu ar kvalitatīvu, lai arī ne visaptverošu pētījuma piemēru no valsts, kurā par šādu tēmu pētījumi iepriekš vēl nav tikuši veikti. Pētījuma pirmējais nolūks ir izvirzīt pārlicinošākus argumentus Latvijas sabiedrībai par to, kāpēc nepieciešami īpaši pasākumi, reaģējot uz naida noziegumiem, un kāpēc tiem piešķirama prioritāte pat tad, ja reģistrēto noziegumu skaits ir neliels. Tādējādi pētījuma „Naida noziegumu psiholoģiskās sekas — cietušā pieredze un ietekme uz plašāku sabiedrību” mērķis ir izcelt jautājumu par naida noziegumu psiholoģisko ietekmi uz cietušajiem, to ģimenēm un kopienām, kurām tie pieder. Pētījums sniedz īsu pārskatu par esošo literatūru par naida noziegumu ietekmi uz cietušajiem un mazaizsargātām grupām, un izceļ pamattēmas, kas apzinātas ar naida noziegumos cietušajiem veikto interviju rezultātā. Cietušie pārstāv vizuāli atšķirīgās minoritātes, seksuālās minoritātes (LGBT), kā arī romus, kas Latvijā ir tradicionāla minoritāte.

Veicinot izpratni par naida noziegumos cietušo pieredzi, pētījums pamato, kāpēc šos jautājumus nepieciešams risināt gan individuālā, gan sabiedrības līmenī, un tādējādi apstiprina nepieciešamību pēc īpašas likumdošanas un efektīvas tiesībsargājošo iestāžu rīcības. Pētījumā apkopotās liecības vienlaikus norāda uz nepieciešamību pēc specializētu palīdzības pakalpojumu izveides naida noziegumos cietušajiem. To nevar panākt bez mazaizsargāto grupu locekļu tiešas līdzdalības, kas tādējādi uzsver nepieciešamību veicināt sadarbību starp policiju un pilsonisko sabiedrību, t.sk. NVO.

Pētījums ir viens no projekta rezultātiem, kura mērķis ir celt policijas kapacitāti naida noziegumu identificēšanā un izmeklēšanā, kā arī stiprināt policijas un NVO sadarbību. Tas ir ietvēris sadarbības veicināšanu starp policiju un NVO, t.sk. apmaiņas mācību vizītes Latvijas un Čehijas policijas un NVO pārstāvjiem, pētījumu izdošanu par likumdošanu un policijas praksi cīņā ar naida noziegumiem Latvijā un Čehijā, nacionālos seminārus un starptautiskas konferences abās ES dalībvalstīs. Visas aktivitātes ir vērstas uz jaunu un efektīvu pieeju meklējumiem naida noziegumu apkarošanā, kas vienlaikus uzlabotu policijas darbu, pievērstu uzmanību naida noziegumos cietušo vajadzībām un attīstītu noturīgu sadarbību starp policiju, NVO un mazākumgrupu kopienām.

Latvijas Cilvēktiesību centrs

Kopsavilkums

Šis ziņojums akcentē būtiskākos kvalitatīvā pētījuma atzinumus par naida motivētu noziegumu psiholoģisko ietekmi uz cietušajiem Latvijā. Tas norāda, kādēļ nepastarpināta un tūlītēja naida noziegumu upuru pieredzes apzināšana ir temats, kas ir svarīgs visai sabiedrībai.

Pētījums sniedz vispārēju pārskatu par pētāmo jautājumu, atbilstošās literatūras apskatu, raksturo pielietoto metodiku, iztirzā iegūtos materiālus un novērojumus un ierosina diskusiju par rezultātiem un sakarībām.

Analīze ir balstīta materiālos, kas iegūti padziļinātās intervijās ar sešiem cietušajiem, kas personīgi piedzīvojuši pret sevi vērstu naida motivētu agresiju un neiecietības izpausmes, kā arī informācijā, kas iegūta darbā ar septiņu dalībnieku fokusa grupu. Pētījuma dalībnieki pārstāvēja tā sauktās vizuāli atšķirīgās minoritātes, LGBT (lesbietes, geji, biseksuāļi un transpersonas) un romu (čigānu) kopienas Latvijā.

Individuālu interviju un fokusa grupas darbības laikā dalībnieki raksturoja savu viktimizācijas pieredzi konkrēta nodarījuma laikā, kā arī tā ietekmi uz tālāko dzīvi un attiecībām. Cietušo piedzīvotā apraksti ietver domas, jūtas, ķermeņiskas sajūtas, ietekmi uz pašu individu un citām personām un esības veidu pasaulē. Dalībnieki izklāstīja savu personīgo pieredzi spontāni, bez pētījuma veicējas iejaukšanās vai iepriekšējām gaidām.

Iegūtie materiāli tika analizēti saskaņā ar kvalitatīvās pētniecības metodēm un standartiem. Tika identificētas deviņas pamata tēmas, kas raksturo naida motivētos noziegumos cietušo pieredzi: (1) mēģinājumi izprast notikušo viktimizāciju: centieni to neuztvert personīgi; (2) naida izpausmju uztvere kā ikdienas dzīves apgrūtinājums; (3) tālejošās fiziskās vardarbības sekas; (4) apkārtējo pasivitāte un palīdzības nesniegšana; (5) fiziskie simptomi un stress; (6) daudzslāņaina psiholoģiskā ietekme; (7) viktimizācijas sekas – ietekme uz individu; (8) ietekme uz tuviniekiem, ģimenēm un bērniem; (9) sekas sabiedrības līmenī; aizvainojums.

Šis pētījums atspoguļo naida noziegumu psihoemocionālo ietekmi uz cietušajiem Latvijā. Individuālā līmenī piedzīvotās sekas ir dažāda veida fiziskā un psiholoģiskā spriedze, kas var izpausties, taču neaprobežojas, kā apzinātas izmaiņas ārējā izskatā un uzvedībā; centieni izveidot personīgās drošības sistēmas; ievainota pašapziņa; sarežģījumi personīgajās attiecībās; sabiedrisko aktivitāšu un izklaides iespēju ierobežošana; norobežošanās un atsvešināšanās. Šīs pieredzes ietekme uz sabiedrību (piem., aizvainojums, neuzticēšanās, emigrācija) ir analizēta kopā ar ieteikumiem integrācijas stratēģiju pilnveidošanai nākotnē. Dažos gadījumos ir apskatīts individu lēmums pievērsties aktivitātēm, kas uzlabotu savas kopienas patreizējo statusu, kā arī novērojamās izdegšanas pazīmes. Ir apsvērtas arī šī pētījuma iespējamās nepilnības.

Pateicības

Patiesa atzinība pienākas visiem pētījuma dalībniekiem, kas uzticēja savu dziļi personīgo pieredzi, jūtas un domas. Ir nepieciešama liela drosmē, lai atklātu svešam cilvēkam savu fizisko un psiholoģisko neaizsargātību. Kā viens dalībnieks norādīja: *“Neviens vīrietis nejutās ērti stāstot, ka viņam kāds ir sitis pa galvu... vīrietim runāt par to – ir pazemojoši!”*

Šis pētījums tika veikts, pateicoties Latvijas Cilvēktiesību centra uzticību ieguvušajām aktivitātēm. Daudzie profesionāla darba gadi ir izveidojuši centru kā labi atpazīstamu institūciju daudzu minoritāšu grupu vidū, tādā veidā padarot iespējamu dalībnieku piesaisti šim pētījumam. Izsaku pateicību centra darbiniekiem par viņu pašizliedzīgo darbu, kas ir bijis milzīgs ieguldījums cilvēciskai uzticībai, kas ir neatsverama šāda pētījuma veikšanai.

Inta Dzelme

I. NAIDA NOZIEGUMI: Konteksts un tematiskais pamats

Šis ziņojums

Pievēršoties šī pētījuma centrālajam jautājumam, jau pašā sākumā ir jāatzīmē, ka ir veikti tikai nedaudzī empīriski pētījumi par naida noziegumu upuriem.¹ Apzinoties citu zemju pētījumu rezultātus, kas pārsvarā nākuši no Amerikas Savienotajām Valstīm, Kanādas un Apvienotās Karalistes, šis ziņojums piedāvā Latvijas pieredzi.

Naida noziegumi ir kompleksa un sarežģīta parādība. Vairāki autori norāda uz faktu, ka kultūras atšķirībām, sociālajām normām un politiskajām interesēm ir liela nozīme, definējot noziegumus vispārīgi un naida noziegumus it īpaši.² "Aizspriedumi", "tendenciozi uzskati" un "naidīgums" ir termini, kas tiek asociēti ar minēto noziegumu izdarīšanas motivāciju.³ Aizspriedumi ir plašs jēdziens, kas sevī ietver daudzslāņainu cilvēcisku emociju spektru.⁴

Naida noziegumi ir naidīguma un neiecietības izpausmes pret veselām sociālajām grupām. Upuri ir faktiski "aizvietojami" viens ar otru, tie ir simboliski savas grupas pārstāvji, un uzbrucēji bieži vien ir svešinieki.⁵ Lai precīzāk izpētītu viktimizācijas procesu, ir jāņem vērā naida noziegumu viļņveida ietekme uz indivīdu, uz ģimeni un tuviniekiem, uz sociālo grupu jeb kopienu, pie kuras cilvēks pieder vai ar ko identificējas, un uz konkrētās valsts plašāku sabiedrību kopumā.

Šis pētījums necenšas pilnībā izskaidrot sarežģīto naida noziegumu fenomenu mūsdienu Latvijā. Tomēr tā mērķis ir atklāt naida motivētos noziegumos cietušo izdzīvotās personīgās pieredzes nozīmīgumu Latvijā.

Neiecietība Latvijā

Līdz šim brīdim Latvijā nav veikti pētījumi par naida noziegumos cietušo pieredzi. Baltijas Sociālo zinātņu institūta (BSZI) (Zepa, 2004) pētījums par etnisko toleranci un Latvijas sabiedrības integrāciju piedāvā daļēju kontekstu izpratnei par aizspriedumiem un sociālo atsvešinātību.⁶

Naida noziegumu mērķtiecīgā iedaba

Tematiskajā literatūrā norādīts, ka naida motivēti noziegumi visbiežāk tiek vērsti pret personām, kuras sabiedrībā jau ir marginalizētas vairākos veidos, kas pamatoti ar plašākā sabiedrībā izplatītiem aizspriedumiem un kurus arī uzbrucējs, jādomā, ir pieņēmis par saviem.⁷ Šīs marginalizētās grupas saskaras ar konkrētiem šķēršļiem, kas ierobežo viņus pilnvērtīgu cilvēktiesību baudīšanā:

¹ McDonald, S. An Exploration of the Needs of Victims of Hate Crimes, 2007, p.35.

² Iganski, P. How Hate Hurts, 2002.

³ Iganski, P. Hate crime and the city, 2008, p.3.

⁴ Hall, N. (2005) Hate crime. xvi

⁵ (Saucier, Hockett, & Wallenberg, 2008)

⁶ Zepa, B., 2004, Ethnic tolerance and integration of the Latvian society, Baltic Institute of Social Sciences, Riga, Latvia, p. 4.

⁷ (Wolfe & Copeland, 1994), p.201)

Varmācība tiek vērsta pret tādu cilvēku grupām, kuri lielākajā sabiedrības daļā vispārīgi netiek augsti vērtēti, kuri cieš no diskriminācijas citās jomās un kuriem nav pilnvērtīgas pieejas sociālajam, politiskajam vai ekonomiskajam taisnīgumam.⁸

Naida motivēti noziegumi ietver sevī vardarbību, kā arī iebiedēšanu, un tādējādi ir “varas un apspiešanas mehānisms, kura nolūks ir nodrošināt apšaubāmu hierarhisku konstrukciju, kas nosaka doto sabiedrisko iekārtu. Tas mēģina vienlaicīgi atražot gan uzbrucēju grupas apdraudēto (reālo vai iedomāto) hegemoniju, gan “piemērotu” upura grupas pakļaušanu un/vai statusa pazemināšanu.”⁹

Pamatā naida noziegumu nolūks ir iebiedēt un pakļaut abus — kā konkrēto upuri, tā visu to cilvēku kopienu, kurai upuris pieder, skaidri norādot, ka viņi (upuri) ir “citādi” un ka viņi “te neiederās”:

Tas skar ne tikai attiecības starp konkrētajiem situācijas “dalībniekiem,” bet arī attiecības starp dažādajām kopienām, pie kurām viņi pieder. Notikušā sekas ir daudz dziļākas par fizisku nodarījumu vai finansiāliem zaudējumiem. Tās iesniedzas sabiedrībā, lai izraisītu bailes, naidīgumu un aizdomas.¹⁰

Upura(u) simboliskais statuss ir tas, kas motivē uzbrucēju. Nav svarīgi, vai upuris pats sevi identificē kā piederīgu pie attiecīgās kopienas. Uzbrucēja acīs viņš simbolizē nicināmo sabiedrības grupu un tos aizspriedumus, kas saistās ar šo grupu.¹¹

Naida noziegumu psiholoģiskā ietekme uz indivīdu

Visā pasaulē naida motivēti noziegumi bieži paliek varas iestādēm neziņoti, tādējādi pieejamā informācija par šiem nodarījumiem ir ierobežota. Tajā pašā laikā jāpiebilst, ka eksistējošie dati par naida noziegumiem ir balstīti uz tiem nodarījumiem, par kuriem policijai ir ziņots; informācija turklāt ir atkarīga ne tikai no cietušo vēlēšanās ziņot, bet arī no to spējas uzrādīt policijas darbiniekiem pietiekamus pierādījumus par naidu kā nozieguma motīvu.¹² Iganskis (Iganski, 2008) uzsver, ka tikai nedaudzus naida motivētos incidentos uzbrucēji pielieto spēku vai fizisku vardarbību. Vairākums nodarījumu svārstās no vārdiskiem apvainojumiem – naida runas, aizskaršanas – līdz uzbrukumiem un ļaunprātīgai īpašuma bojāšanai; tādējādi par daudziem no šiem nodarījumiem netiek ziņots.

Pēdējos divdesmit gados savāktie dati atklāj, ka naida noziegumi ir nopietns drauds upuru fiziskajai un psiholoģiskajai drošībai un to vispārējai labklājībai.¹³ Faktiski galvenā atšķirība starp naida noziegumiem un cita veida kriminālnoziegumiem ir tā, ka “visi naida noziegumi pamatā rada nopietnākas sekas nekā citi noziegumi. Tādējādi uzskats, ka “naida noziegumi” nodara nopietnāku ļaunumu to upuriem, ir pamata nostādne to konceptualizēšanā.”¹⁴

⁸ (Wolfe & Copeland, 1994), p.201)

⁹ (Perry, 2001a, p. 10)

¹⁰ (Perry, 2001a, p. 10)

¹¹ (Craig, 2003, p.117)

¹² (Craig, 2003).

¹³ (Noelle, 2003)

¹⁴ (Iganski, 2008)

Vairāki autori norāda uz iespējamību, ka, salīdzinot ar citiem kriminālās viktimizācijas veidiem, naida noziegumu upuri cieš no vairāk galējiem garīgās veselības un labklājības traucējumiem tieši naida motivētas viktimizācijas dēļ (Iganski, 2008; 2001; Perry, 2003a; D'Augelli & Grossmann, 2001; Herek, Gillis, Cogan, & Glunt, 1997). Kā norāda Starptautiskais Kritisko incidentu stresa fonds (International Critical Incident Stress Foundation, Inc.), traumas reakcijām un pārmērīgam stresam ir kopējas pazīmes un simptomi, kas ietver sevī fiziskos, kognitīvos, emocionālos un uzvedības faktorus.¹⁵ Lai izvērtētu psiholoģisko ietekmi, jāņem vērā arī šie papildus aspekti.

Amerikas Psiholoģijas Asociācija (The American Psychological Association) atzīst, ka "šāda veida uzbrukums notiek divos līmeņos: tas ir ne tikai uzbrukums cilvēka fiziskajai esībai, bet arī uzbrukums viņa identitātei."¹⁶ Tādējādi Asociācija akcentē, ka naida noziegumi var izraisīt visus pēctraumatiskā stresa traucējumu simptomus: psiholoģiskos un emocionālos traucējumus, intensīvu baiļu sajūtu, ievainojamību, dusmas, depresiju, pasliktinātu fizisku pašsajūtu, mācīšanās traucējumus un sarežģījumus personīgajās attiecībās.¹⁷

Bailes, kas Encarta Enciklopēdijā (2008) definētas kā "emocijas, kuru cēlonis ir kāda draudu forma, kas reizēm izpaužas kā bramanība vai spriedze, izraisot individuālu lēmumu vai nu cīnīties pret šo draudu, vai no tā bēgt,"¹⁸ ir vairākkārt norādītas kā pamatemocijas, kas caur pārdzīvotu naida nozieguma pieredzi izraisa sekas, izmainot cietušā izvēles turpmākajā dzīvē.

Bailes izraisa ne tikai emocionālas un psiholoģiskas, bet arī fizioloģiskas sekas. Tūlītējas fizioloģiskas izmaiņas, tādas kā paātrināts vai palēnināts pulss un sirds darbība, ķermeņa temperatūras svārstības, vai izmaiņas dziedzeru darbībā, pavada visas emocionālās reakcijas. Pieaugot emocionālās atbildes reakcijas pakāpei uz notiekošo, pieaug arī līdzība starp dažādajiem reakciju veidiem; tādējādi galēji sakāpinātām dusmām, bailēm vai aizvainojumam ir daudz vairāk līdzības, nekā tādām pašām, tikai mazāk intensīvām emocijām. Bailes var izpausties arī spēcīgos fiziskos simptomos, tādos kā roku un kāju trīcēšana vai momentāla balss pazušana. Vai arī, gluži pretēji, bailes var slēpties aiz mākslota miera vai bravūras maskas.¹⁹

Papildus tam paaugstināts jeb ekstrēms stress jau pēc definīcijas iedragā indivīda iekšējo līdzsvaru, maina attiecības un satricina drošības sajūtu. "Saduršanās ar apzinātu cilvēku nežēlību neizbēgami deformē indivīda taisnīguma izjūtu, grauj viņa pieņēmumus par pieklājību un pamodina neierasti svešus (reizēm zvērīgus) instinktus... [Šīs] ārkārtējās sekas, kas bieži vien tiek tālāk nodotas nākamajām paaudzēm, ir veidojušās nežēlības ēnā."²⁰

Postošās psihoemocionālās sekas uz cietušajiem var iekļaut, bet neaprobežojas, ar šādām iezīmēm:

---

¹⁵ (Mitchell & Everly, 1998, p. 34)

¹⁶ (APA, 2008)

¹⁷ (APA, 2008)

¹⁸ (Emotion, 2008)

¹⁹ (Fear, 2008)

²⁰ (Ochberg, 1995, pp. 260-261)

- Dusmas, kas ir viena no visbiežāk sastopamajām atbildes reakcijām cilvēkiem, kas cietuši naida noziegumos. Tās rodas no dziļi personīgas aizvainojuma un nodevības sajūtas. Upuri piedzīvo bezpalīdzības, izolācijas un norobežošanās sajūtas, skumjas un aizdomas.
- Pastāvīgas bailes kā atbildes reakcija uz viktimizāciju. Cietušie baidās paši par savu un ģimenes drošību.
- Bailes var pārāgt paranoīdā līmenī, tādējādi ievērojami iedragājot dažu cietušo dzīves. Viena no visbiežāk sastopamajām reakcijām ir netaisnības izjūta un tai sekojošs uzticības zudums pret tiesībsargājošajām institūcijām un visu krimināltiesību sistēmu, kas bieži vien tiek uztverta kā vienaldzīga un neieinteresēta.
- Vairākums upuru ziņo par izmaiņām dzīvesveidā, kas iespaido viņu apmeklēto vietu izvēli, veidu, kā viņi atbild uz telefona zvaniem, reakciju uz svešiniekiem, aizdomīgumu pret līdzstrādniekiem un tamlīdzīgām izmaiņām.²¹

Ir minēts, ka naida nozieguma veicēju motivācija pārkāpj vienlīdzības principu, tādējādi ievainojot cietušā sevis izjūtas jeb patības kodolu. Iganskis (Iganski, 2002) citē naida noziegumā cietušo: "... tas ievaino upuri daudz dziļāk... Tevi sit vai sāpina tāpēc, ka tu esi tas, kas esi. Tas ir tiešs un ar nolūku tēmēts krimināls nodarījums, kas grauj pašu personas būtību, personas dvēseli, jo... cilvēks nevar mainīt to, kas viņš ir... Un tādēļ ir daudz grūtāk ar to sadzīvot... Jo naida noziegums pasaka naida nozieguma upurim: "Tev neklājas dzīvot šajā sabiedrībā kopā ar mani. Es neticu, ka tev ir tādas pašas tiesības, kādas ir man. Es uzskatu, ka tu esi nevērtīgāks par mani. Es esmu par tevi pārāks." "²²

Naida noziegumu upuri piedzīvo ne tikai tiešo noziedzīgo nodarījumu, bet bieži vien arī tā saukto *divkāršo jeb atkārtoto viktimizāciju*, kas rodas no to cilvēku un institūciju aizspriedumiem un cietušā vainošanas, ar kuriem upuri saskaras jau pēc notikuma.²³ Cietušo bailes no tā, ka cilvēki, kuriem ir pienākums viņiem palīdzēt, drīzāk izturēsies negatīvi un netaisnīgi, iespaido viņu vēlmi gan ziņot par notikušo, gan meklēt palīdzību tālākam atveseļošanās procesam.

Iganskis (Iganski, 2008) izmanto rasistiski motivētu nodarījumu izvērtēšanai tos pašus kritērijus, ko Kellija (Kelly, 1987) pielieto seksuālas vardarbības gadījumos, kur relatīvais biežums, ar kādu šādi nodarījumi atkārtojas, un nevis viedoklis par katra atsevišķa nodarījuma ietekmes smagumu uz konkrēto sievieti, nosaka atšķirību starp nodarījumiem. Naida nozieguma emocionālā ietekme uz indivīdu tiek uzskatīta par iespējamā nodarītā ļaunuma rādītāju. Ievērojami augsts skaits cietušo, kuri tic, ka nodarījuma pamatā ir bijis rasistisks motīvs, ziņo par emocionālu reakciju.²⁴

Atkārtotās fenomens ir bieži minēts kā smagas traumas vēstnesis. Ilgstoši vai atkārtoti traumatiskie notikumi palielina iespējamību, ka cietušie atkal un atkal piedzīvos kaitējumu — vai nu caur pašu izraisītu darbību, jūtot, ka nevēlas vairs ilgāk dzīvot, vai arī

²¹ (Hate Crimes Research Network, 2007)

²² (Iganski, 2002)

²³ (Herek & Berrill, 1992)

²⁴ (Iganski, 2008, p.12)

caur atkārtotiem incidentiem.²⁵ Ilgstošas vardarbības rezultātā izveidojusies patoloģiskā vide veido augsni dažādiem psihiatriskiem simptomiem daudzslāņainās jomās – somatiskajā, kognitīvajā, emocionālajā, uzvedības un attiecību līmenī. Pastāvīgi traumēti cilvēki ir nemierīgi un saspringti, un ilgākā laika posmā cieš no hroniska bezmiega, bailu, spriedzes jeb trauksmes sajūtas un daudziem dažādiem somatiskiem simptomiem. “Saspilējuma galvassāpes, gremošanas trakta darbības traucējumi, sāpes vēdera dobumā, mugurā vai iegurņa rajonā ir ārkārtīgi bieži izplatīti simptomi. Cietušie bieži arī sūdzas par drebuļiem, smakšanas un nelabuma sajūtu... Nespecifiski somatiskie simptomi ir ļoti noturīgi un ar laiku var pat pastiprināties.”²⁶

Pētījumi no LGBT pieredzes

Par dažādiem naida motivētiem noziedzīgiem nodarījumiem pret LGBT personām ārkārtīgi bieži netiek ziņots, kaut arī tas ir ļoti atkarīgs no kopējā konkrētās sabiedrības konteksta, ieskaitot likumdošanu, attieksmi no varas iestāžu un plašākas sabiedrības puses, tiesībsargājošo iestāžu reakcijas uz šāda veida sūdzībām un uzticēšanās iestādēm, kurām ziņo par noziegumiem. Piemēram, Amerikas Psiholoģijas Asociācijas ziņojums norāda, ka tikai apmēram viena trešdaļa naida noziegumos cietušo LGBT personu ziņo par šiem nodarījumiem tiesībsargājošajām iestādēm, salīdzinot ar divām trešdaļām ziņojumu, kurus geji un lesbietes iesniedz, ja nodarījuma motīvs nav bijis homofobisks aizspriedums. Cietušie, kas vismazāk ziņo par naida motivētiem noziegumiem tiesībsargājošajām iestādēm, ir tieši tie, kas pārdzīvojuši īpaši smagus naida noziegumus (piem., vardarbīgu un seksuālu uzbrukumu). Galvenais iemesls neziņošanai ir bailes no atkārtotas saskarsmes ar uzbrucēju nākotnē un no iespējamiem tiesībsargājošo iestāžu aizspriedumiem pret grupu, kurai cietušais pieder. Papildus šķēršļus ziņošanai izraisa grūtības identificēt un pierādīt nodarījuma naida motīvu.

Tai pat laikā pētījumi par naida noziegumu viktimizāciju pret seksuālajām minoritātēm dokumentē faktus, ka šāda veida noziegumi nopietni apdraud LGBT personu fizisko un psiholoģisko drošību un labklājību: naida noziegumu upuri cieš no nopietnākām psiholoģiskām sekām nekā parastos noziegumos cietušie.²⁷ Vairāki pētījumi secina, ka lesbietes un geji kļūst par vardarbīgu uzbrukumu upuriem biežāk nekā iedzīvotāji vispār.²⁸

Kvantitatīvs pētījums, kas salīdzina lesbietes un gejus, kas ir bijuši uz aizspriedumiem balstītu noziedzīgu nodarījumu upuri, ar tiem, kas ir cietuši no atšķirīgiem, ne pret viņu seksuālo orientāciju vērstiem noziegumiem, atklāja, ka naida noziegumu upuri uzrāda ievērojami augstākus rādītājus depresijas, traumatiskā stresa un dusmu mērījumos.²⁹ Ar kriminālu nodarījumu saistītām psiholoģiskām problēmām ir tendence ievērojami samazināties apmēram divus gadus pēc nodarījuma to cietušo vidū, kuru pieredze nav bijusi saistīta ar uz aizspriedumiem balstītiem noziegumiem, kamēr naida noziegumu upuri turpina uzrādīt paaugstinātus depresijas, stresa un dusmu rādītājus pat piecus gadus pēc viktimizācijas.³⁰

²⁵ (Herman, 1995, p.95)

²⁶ (Herman, 1995, pp.89-90)

²⁷ (Noelle, 2003)

²⁸ (Comstock, 1991)

²⁹ (Herek, Gillis, Cogan & Glunt, 1999)

³⁰ (Herek, 2008)

Trauksme, kas ir novērojama naida noziegumus piedzīvojušiem indivīdiem, var būt paaugstinātas personīgās apdraudētības un ievainojamības sajūtas izraisīta. Personas apziņā šī apdraudētība tiek saistīta ar nopietnu uzbrukumu geja vai lesbietes fundamentālam identitātes aspektam. Šos novērojumus papildina kvalitatīvs pētījums (Noelle, 2003), norādot faktorus, kas iespējami pastiprina relatīvi smagākas naida noziegumu psiholoģiskās sekas. Šie faktori ietver samazinātu ģimenes atbalstu; pārrāvumu LGBT identitātē un "atklāšanās procesā"; iedragātas cerības par to, kā pasaule izturēsies pret LGBT personu; vispārinātu dusmu sajūtu par viktimizāciju un atkārtoto viktimizāciju.³¹

Naida noziegumu ietekme uz plašāku sabiedrību

Naida noziegumu psiholoģiskās un emocionālās sekas neaprobežojas ar ietekmi uz individuālu un starppersonu dinamiku. Naida motivēta agresija tiek uzskatīta par kvalitatīvi atšķirīgu agresijas formu, kas ietver sevī nodomu kaitēt un kas uzbrucējiem pilda gan simbolisku, gan instrumentālu funkciju. Simboliskais ziņojums tiek nodots attiecīgajai sabiedrības grupai jeb kopienai caur konkrēto naida aktu. Instrumentāli tas noved pie rīcības brīvības un izvēles ierobežošanas lielam cilvēku skaitam.

Aptuveni viena trešdaļa naida noziegumu upuru atzīmē izmaiņas savā uzvedībā, kas ir domātas gan kā mēģinājums tikt galā ar nesena uzbrukuma sekām, gan kā darbības veids, kas varētu palīdzēt izbēgt vai izvairīties no iespējamās viktimizācijas nākotnē. Cietušie var sākt izvairīties no īpašām vietām, ielām un uzņēmumiem, vai arī ievērojami mainīt savus ikdienas paradumus. Šis dokumentētās uzvedības izmaiņas raksturo dzīvesvietas maiņa, mazāka sabiedriskā iesaistīšanās dažādās norisēs, pamata vai papildus dzīvesvietas apsardzes sistēmu iegāde un pastiprināti pieaugoši drošības un piesardzības pasākumi bērniem ģimenē, u.c.³²

Uzzinot par naida motivētu noziedzīgu nodarījumu, tie indivīdi un ģimenes, kas pieder pie cietušā kopienas, arī maina savu darbības veidu un rīcību. Cilvēki, kuri nepieder pie cietušā kopienas, bet kuri pārstāv kādu citu minoritāti, var sākt uzvesties līdzīgi, baidoties paši par savu drošību.³³ Tādā veidā naida noziegumiem piemīt potenciāls radīt veselās cietušo sabiedrības. "Naida noziegums, izdarīts pret vienu cilvēku, var nelabvēlīgi ietekmēt šo indivīdu. Tajā pašā laikā naida noziegumi var radīt veselu virkni otrās pakāpes upuru. Par šiem upuriem var kļūt ģimene un draugi, vai citi cilvēki, kas ir saskarsmē ar to sociālo grupu, ar ko (primārais) upuris identificējas."³⁴

Kreiga (Craig,1998) norāda, ka centieni pēc atmaksas atšķirsies atkarībā no cietušā specifiskās atbalsta grupas.³⁵ Ir arī iespējams, ka uzbrucēji kā konkrētas sociālas grupas pārstāvji var justies spiesti izturēties īpašā veidā, saskaroties vai nu ar pašu cietušo vai ar cietušā sociālās grupas pārstāvjiem. No visiem kriminālnoziegumiem tieši naida noziegumi ir tie, kas visdrīzāk var radīt vai saasināt spriedzi, kas savukārt var izraisīt plašākā sabiedrībā rasistiski motivētus konfliktus, nemierus un pat grautiņus. Pastāv iespēja, ka

---

³¹ (Noelle, 2003, p. vii)

³² (Barnes & Ephross, 1994, p.250)

³³ (Craig, 2003, p.118)

³⁴ (McDonnald & Hogue, 2007, p.8)

³⁵ (Craig, 2003, p.119)

naida noziegumi darbojas kā katalizators, kas var mudināt sabiedrību uz nemieriem un atriebīgām darbībām.³⁶

Atbalsts cietušajiem

Sniedzot palīdzību cietušajiem, sociālā integrācija atzīmē nepieciešamību pēc iejūtīgiem, saprotošiem atbalsta sniedzējiem pēctraumas atveseļošanās procesā. Mērķis ir panākt, lai cietušais varētu atgriezties sabiedrībā bez viņa psihi un rīcību spēcīgi ietekmējošajām bailēm. Vardarbīgu noziegumu upuriem arī izmeklēšanas process var būt papildus traumējošs, jo viņi var tikt nopratināti, tiem jāuzturas tiesas zālē, un reizēm tie piedzīvo piespiedu saskarsmi vai pat konfrontāciju ar uzbrucējiem, kā, piemēram, vienlaicīgi atrodoties tajās pašās pirmstiesas uzgaidāmajās telpās.

Tomēr vairākums vardarbībā cietušo nekad nemeklē profesionālu palīdzību traumatisku gadījumu izraisīto psihoemocionālo seku risināšanai. Pat ja viņi palīdzību meklētu, darbs ar traumatiskus notikumus pārdzīvojušiem cietušajiem var izrādīties sarežģīts un laikietilpīgs pasākums. Viktimizācijas sekas ir pamatīgas, un dziļi sakņotie simptomi bieži vien ir ārkārtīgi noturīgi. Strādājot ar traumatisku notikumu upuriem, ir jāpielieto daudzi un dažādi terapeitiskie instrumenti. Vairumā gadījumu piedzīvoto traumējošo notikumu vienkārša atstāstīšana nav dziedinoša – cietušie nav spējīgi atsaukt atmiņā nodarījumus bez visu pārpludinošām emocijām.³⁷

Terapeitiskie instrumenti efektīvam izvērtēšanas un atveseļošanas darbam ar traumu pārdzīvojušiem klientiem tiek nepārtraukti attīstīti. Viena no šādām modalitātēm, pēctraumatiskā terapija (Post Traumatic Therapy, PTT), norāda, ka “pēc definīcijas traumatizēti un viktimizēti indivīdi, reaģējot uz nenormāliem notikumiem, var sajaukt traumējošā notikuma ne-normālumu ar it kā paša ne-normālumu.” Tādējādi PTT pielieto šādus principus: (1) piedzīvotās pieredzes normalizēšana; (2) indivīda iedragātās pašcieņas un drošības sajūtas normalizācija un (3) individualitātes ievērošana, uzsverot katra cilvēka unikālo ceļu uz atveseļanos.³⁸

Katra individuāla gadījuma izvērtēšana ir ārkārtīgi svarīga, jo dažiem cietušajiem var būt nepieciešama medicīniska palīdzība vai pat medikamentu lietošana. Kad pacienti ir pārmākti ar tādiem simptomiem kā bezmiegs, panika, vai vispārīga trauksme, tūlītējas diskusijas par vispārīgām tēmām, tādām kā “dzīves jēga”, būtu nevietā. Profesionāla palīdzība ir jāsniedz katram cietušajam tam piemērotā un atbilstošā un nevis vispārējā un abstraktā veidā. Ir jāizveido sistēma, kas sniedz kvalitatīvu pirmo palīdzību, tajā pašā laikā rosinot cietušos meklēt tālāku profesionālu palīdzību.

---

³⁶ (Craig, 2003, p.119)

³⁷ (Craig, 2003), pp. 250-260)

³⁸ (Ochberg, 1995, p. 246)

II. Pamatnostādnes

NEKĀ PERSONĪGA, BET TEV TE NEVAJADZĒTU BŪT

Naida motivētu noziedzīgo nodarījumu upuri Latvijā norāda, ka vairumā gadījumu uzbrucēju nolūks ir bijis izcelt viņu piederību konkrētai rasei, etniskajai vai sociālai grupai. Cietušie uztver nodarījumu kā nolūku aizskart ne tik daudz viņus pašus kā konkrētas personas, bet gan to kopienu, kam viņi pieder.

Es domāju, varbūt mēs viņiem nepatīkam! Viņiem nepatīk, ka mēs dzīvojam te, šajā valstī... šiem cilvēkiem mēs nepatīkam... Ikvienam!

Jā, jā, [tas notika] tikai tāpēc, ka mēs esam čigāni... Tās tautības dēļ, viss tās dēļ! Jo personīgs naids jau nevienam nav!

Es nekad nepieļāju pat tādu domu, ka tas varētu būt pret mani kā pret personu.

Īstenībā tā pat bija ļoti... nu, tāda centrāla doma – tik ļoti spilgta tā sajūta, ka viņš man neiespļāva sejā kā cilvēkam! Tā man īstenībā tāda ļoti spilgta apziņa, ka tas nav domāts man kā cilvēkam! Tas ir parādīt, ka visa šī grupa ir – slikti.

Ka būtībā viņš pieder kaut kādai grupai, kas tam pāridarītājam šķiet, ka nu – nu, ka viņus vajadzētu iznīcināt, vai, nu, ka viņus vienkārši vajadzētu pazemot, ja... nu, ka viņi nav pietiekami vērtīgi. Nu, varbūt pat ne mazvērtīgāki, vienkārši: VIŅAM NEPATĪK! ...tāpēc, ka šis cilvēks pēc kādas pazīmes nešķiet vajadzīgs šajā sabiedrībā, acīm redzot...

Stāstījums par notikumu uz ielas Rīgā atspoguļo sabiedrības daļas attieksmi pret vizuāli atšķirīgajām minoritātēm “Tev nevajadzētu te būt”. Visi pārējie pētījuma dalībnieki pieminēja savā ziņā līdzīgas situācijas saskarsmē ar vietējiem iedzīvotājiem.

Kāds respondents raksturoja situāciju tā – viņš gāja pa ielu, kad jauns vīrietis pēkšņi nostājās viņam ceļā un jautāja:

Ko tu dari manā zemē?!

Es te dzīvoju! Man te ir ģimene.

Kāpēc?

(Droši vien, viņš domāja, ka es te maisos ar viņa sievietēm.) Un tad es viņu izjautāju, vai viņam ir darbs, vai viņam ir ģimene. Viņš teica – jā. Viņš esot students, divdesmit sešus gadus vecs. Viņam esot ģimene. Es neatminos, vai viņš teica, ka arī bērns.

Es vaicāju viņam: “Kāpēc tu dari to, ko tu dari?”

Un viņš teica: “Tu zini, tāpēc, ka tu esi manā zemē! Man tas nepatīk!”

Un es teicu – vai es esmu slikts cilvēks?

Viņš teica – *“Nē, tu NEESI slikts cilvēks, bet tev te nevajadzētu būt!”*

IKDIENAS DZĪVES SASTĀVDAĻA

Naida motivēti noziegumi notiek sabiedriskās vietās, un indivīds bieži piedzīvo šādus nodarījumus atkārtoti. Kā viens dalībnieks to apraksta, “fakts ir tāds, ka tā ir daļa no ikdienas dzīves, tas ir tāds... (jau) ierasts notikums.” Cietušie uztver šādus rīcības aktus kā nolūkus iebiedēt, degradēt un pazemot.

Uzbrukumi indivīdiem svārstās no vārdiskiem aizskārumiem, specifiskām sejas izteiksmēm un simboliskiem diskriminējošiem žestiem līdz pat draudiem un konkrētai fiziskai vardarbībai. Respondenti ir piedzīvojuši plaša spektra aizvainojošas darbības, tādas kā publiska apsaukšana (piem., par pērtiķi, slimo, kretīnu, mauku, zagli, mēslu); pazemojoši komentāri un draudi internetā; personīgas informācijas un tālruņa numuru publicēšana; sēdvietas nedošana sabiedriskajā transportā; nelaipna un pat rupja apkalpošana veikalos un kafējnīcās; draudi uz ielas un no garāmbraucošām mašīnām; apspļaudīšana; apmētāšana ar priekšmetiem; bērni ir baidīti, apsūkāti un piekauti skolā; privātīpašuma bojāšana un iznīcināšana (izsisti mājas logi, pašdarināts degmaisījums iemests mājā); līdz fiziskiem uzbrukumiem bāros un uz ielas. Daudzi no respondentiem ir bijuši liecinieki traumatiskām reakcijām un citām naida motivētu nodarījumu sekām viņu pašu kopienas vai citu minoritāšu pārstāvju vidū.

VĀRDISKA AIZSKARŠANA – NAIDA RUNA

Vārdiska aizskaršana ir iebiedējoša; tā rada psihoemocionālu un garīgu traumu, aizvainojumu un reizēm izraisa tālāku uzbrukumu.

Nu, kādas piecas reizes nedēļā kāds kaut ko riebīgu pateiktu! Nu, tā kā kauties – nē, nu, tā... “pediņš” vai tur – “zilais!” Vai tur kā to – “gejam ar pagali pa purnu!” vai “acis izsist” – nu, tādā garā.

No tiem vārdiem, ko viņš lietoja, es sapratu, ka šīs konfrontācijas motivācija ir...viņa uzskati par to, ka te kāds ar tādu ādas krāsu, kāda ir man,... atrodas viņa valstī. Tas nebija tā: “Ko tu dari te, svešinieks? Ko tu dari te, garais cilvēks, vai arī sīkais?” Tā bija rasistiska naida runa, ar ko viņš sāka.

Tāds milzīgs aizvainojums par to, ka... cilvēki tiek pazemoti vispār, bez jebkāda pamata!!! Bez jebkāda! Nu, tieši tāpat nepazīstot! Cilvēki tiek gānīti, saukti rupjos vārdos, tiek aicināts viņus iznīcināt!

Kā norāda intervētās personas, vēl biežāk par verbālu aizskaršanu viņi ievēro apslēptas darbības vai simbolisku ķermeņa valodu, ko cietušie uztver kā rupjus vai draudpilnus žestus. Bieži tās ir apkārtējo sejas izteiksmes, kas pauž riebumu, aizdomas un noraidījumu. Iepriekš piedzīvota fizisku un psiholoģisku draudu pieredze saasina pastāvīgas spriedzes un satraukuma līmeni, tādējādi uzturot cietušajos paaugstinātu trauksmes līmeni publiskās vietās.

Un es domāju, ka cilvēki nesaprot, ka... cilvēki ar (tumšu) ādas krāsu saprot, kā baltie cilvēki uz viņiem skatās — ir zināmas raksturīgas pazīmes.

Es domāju, ka te Latvijā notiek daudz neverbālas komunikācijas, daudz vairāk nekā verbālās... Man personīgi – es domāju, ka es piedzīvoju to vismaz reizi nedēļā. Ja tas netiek pateikts vārdiem, tad tiek pausts citos veidos – ar žestu vai skatienu, vai kaut kā tā.

Tas notiek – apmēram divas trīs reizes gadā ...ja arī aiziet kaut kur, tevi norej! Tevi nobļauj! Skaties, ka tu vēl pa seju nedabū – vai pa galvu nedabū! Apkārt iet, tāds kā riedams... uz veikalu... kur tu aiziesi!? Tepat sēdi! Tevi jau norej – tā kā suni, fui!!! Reti cilvēks ir kā cilvēks – vairāk ir tādu, kas izturas kā pret suni.

Interneta portālos, kur ir iespējama anonimitāte, var pieaugt naida izpausmju izteiksmes jaunprātība. No cietušo redzes punkta tās aicina uz vardarbīgu rīcību. Ziņa medijos par varmācīgu LGBT pārstāvja piekaušanu kādā no ārvalstīm izsauca atbildes reakcijas internetā, kas svārstījās no pazemojošiem komentāriem par seksuālajām minoritātēm (“gejs jau nav cilvēks”) līdz atklātiem draudiem un aicinājumam uz vardarbības aktu (“kur lai es dodos tos homiņus sist?”).

Draudu vēstuļu saņemšana ir vēl viena naidīguma izpausmes pieredze, kas padziļina kopējo nedrošības un baiļu sajūtu.

Protams, kad man draudu vēstules kaut kādas raksta – tas jau arī ir cilvēks, kas vienkārši nekādā veidā mani nepazīst... bet viņam obligāti man jāpaziņo, cik daudz viņš mani ienīst... un ko viņi ar mani gribētu izdarīt... jā, bet nu vispār... tā Latvijas sabiedrība ir kaut kāda tāda... samērā agresīva.

Bet tās naida izpausmes – ļoti reti jau, kad (tās) patiešām pāriet no verbālās kategorijas uz fizisko... bet nu, protams, ka visādas tādas draudu vēstules jau tikai palielina to – nedrošības sajūtu! Ka tu zini, ka kaut kāds cilvēks patiešām tur kaut kādā tumšā nakts stundā ieraudzīs, mēģinās piekaut un tādā stilā...

DRAUDI UN FIZISKA VARDARBĪBA

Respondenti uzsver, ka naida motivētus nodarījumus viņi parasti ir piedzīvojuši vienatnē. Visspilgtāk tas izpaužas fizisku draudu un uzbrukumu gadījumos, kas notiek pārsvarā tikai tad, kad upuri ir vieni vai kopā ar tikai dažiem pavadoņiem. Tai pat laikā LGBT personas piedzīvo publiskus uzbrukumus, kad atrodas kopā ar saviem partneriem.

Es biju viens pats. Un tas vienmēr ir tā... nekas nenotiek, bet, kad es esmu viens, tie cilvēki mani konfrontē.

Fizisko uzbrukumu veicēji dažādās vietās ir bijuši svešinieki, cilvēki, kas cietušajam nav bijuši pazīstami. Daudzos no šiem nodarījumiem vairāki uzbrucēji ir vērsušies pret vienu upuri.

Tikai uz nakti! Teiksim tā, mani te daudzi pazīst, es te uzaugu... mani te neaiztiek... bet lai pastaigā kāds cits čigāns naktī! Vienalga, sieviete vai vīrietis — un tu dabūsi pa pauri!

Intervētājs: Cik bieži tādas lietas šeit gadās?

Nu, piektdienās sestdienās ir jāuzmanās!

Cietušie aprakstīja nodarījumus, kad tiem Vecrīgā ir dzinusies pakaļ skinhedu banda, kad tos uz ielas vai sabiedriskajā transportā ir aizskārusi grupa naidīgi noskaņotu jauniešu. Un atkal tendences norāda, ka starp cietušajiem un uzbrucējiem nav bijis nekādu iepriekšēju kontaktu. Arī gadījumos, kad uzbrucējs pats ir viens.

Es sēdēju kādu vakaru vienā bārā, un man vienkārši... kaut kāds nepazīstams cilvēks kaut ko bija tur nodomājis... un vienkārši iesita šitā te man ar dūri – ausī! Nu, ārsts pēc tam teica, ka viņam laikam bijis gredzens, jo vienkārši viņš pārplēsa šeit... ne es to cilvēku pazinu, ne es viņu kādreiz biju redzējis... es viņu pat īsti neievēroju... bet nu man konkrēti uzbruka!

Fiziski uzbrukumi notiek biežāk, nekā par tiem ziņo policijai; vairumā gadījumu nodarījuma detaļas tiek pastāstītas vienīgi tuvinieku lokā. Kā izteicās kādas minoritātes pārstāvis, "tas īstenībā notiek daudz biežāk, cilvēki nezina, ko darīt, tas ir, ko viņi man stāsta."

Es zinu cilvēkus, kuri ir piedzīvojuši ļoti ļoti smagus uzbrukumus... Es te domāju – patiesi fiziskus uzbrukumus — šogad vien es zinu trīs tādus.

Daži cietušie neziņo policijai, jo baidās no policistu attieksmes un atkārtotas viktimizācijas:

Nu zini, man arī bija bail iet uz to policiju – ka mani tur izņirgās...

Iepriekšēja neapmierinoša saskarsme ar policijas darbiniekiem bieži vien iespaido cilvēku nevēlēšanos ziņot policijai par noziedzīgiem nodarījumiem. Meklējot palīdzību vai ierodoties policijas iecirknī, lai ziņotu par naida motivētu noziegumu, cietušie ir jutuši, ka pret viņiem izturas netaisnīgi, tas ir atstājis cietušajos papildus bezcerības sajūtu.

Es eju uz policiju... un stāstu viņiem... Viņi man saka – ah! Nu, viņi ar mani runā... ļoti naidīgi, ja, un man tas tajā brīdī ir nepatīkami. Es domāju – kas par lietu? Tur vairāki cilvēki ir mani piekāvuši – es nāku pēc palīdzības pie policijas, un viņi izturas... ļoti naidīgi, ja? Es domāju: nu labi! Un es eju atpakaļ [uz mājām]... Viņi uzvedās... ļoti slikti, tas ir kāpēc es [vairs] neeju!

Tā policija – vienkārši varēja redzēt, ka policijai reāli bija dota tā pavēle: iejaukties tikai tad, ja bezmaz vai kāds tiek nogalināts... un tieši tas – nu, tas politiskais uzstādījums, ir tas aizvainojošais.

Tā sajūta bija ļoti nepatīkama... nu, tāda nedroša sajūta, jo mēs jau par to jau vairāk zinājām, ka policija reāli nesargās... iela bija tukša, visi tā kā pulcējās pie tās ēkas – bet, nu, reāli – ceļš bija brīvs, un reāli – ja tur kāds gribētu, viņš varētu vienkārši pienākt, iesist un aizbēgt... Un tad, kad es palūdzu tam policistam [palīdzību], mani pārņēma tāda kā izmisuma sajūta, kad viņš man pateica: "Mums nav šādas pavēles – un mēs

neko nevaram jums palīdzēt!" Nu, tā it kā: "Ejiet, un tad jau skatīsimies! Nu, ja sitīs, nu tad varbūt..."

Tu vispār jūties pilnīgi viens – nu, ka tu pa muti tur varēji dabūt katru mīļu brīdi.

APKĀRTĒJO PASIVITĀTE UN PALĪDZĪBAS NESNIEGŠANA

Neviens nepalīdzēja...

Vientulības sajūta pastiprina viktimizācijas sajūtu gan tiešajā nodarījuma laikā, gan pēc tam. Bieži vien uzbrukumi notiek, kad tuvumā nav liecinieku. Tas, kas sāpina upurus vēl vairāk, ir fakts, ka, pat ja apkārt ir cilvēki, tie parasti neiejaucas. Cietušie jūtas kā pamesti novārtā, lai gluži vieni, bez apkārtējo palīdzības, tiktu galā ar savu likteni. Plašāka sabiedrība šķiet vienaldzīga pret viņu ciešanām.

Vienmēr kaut kur tuvumā ir cilvēki, kas šķiet neredzam, ka ir kāda problēma. Vienmēr ir aculiecinieki, [bet] tie nesaka: "Tas ir nepareizi!" Cilvēki ir vienkārši pasīvi par šādām lietām.

Apkārtējie cilvēki izvairās sniegt palīdzību ne tikai ar pasīvu blakus stāvēšanu, bet arī ar savu nevēlēšanos metaforiski "pasniegt roku" pat tad, kad viņiem to lūdz. Kad tika sagaidīts atbalsts no taksometra vadītāja, lai izbēgtu no fiziski draudošas situācijas, lūgums tika noraidīts:

"[Tikai] divus kvartālus nevedīšu! Ja brauc, tad brauc, ja nē, tad kāp ārā!" Es saku — es paskatišos, vai man ir nauda, un tā. Un viņš saka, ja man nav naudas, lai es vācos ārā! Un viņi (uzbrucēji) tur stāv un gaida! Un viņš redz to situāciju — un viņam galīgi pie kājas, vai ne — kas tur notiek. [Viņš saka:] "Kas, jūs neesat vecis?" Kas, es nevarot iedot pa purnu?!

Šo tuvumā esošo cilvēku neiesaistīšanos var sīkāk ilustrēt ar viena vīrieša stāstu, kā viņu trīs uzbrucēji piekāva centrālajā autobusu stacijā sešos vakarā. Apkārt bija daudz cilvēku, tomēr neviens neiejaucās.

Es gaidu tur un sēžu uz soliņa. Un trīs jauni vīrieši (pienāk man klāt): "Ko tu te dari?" Un viņi uz mani skatās un prasa: "Kāpēc? Kāpēc tu šeit esi? Un kāpēc tu uz mani skaties?" Es saku: "Es atvainojos, un es neskatos, es te gaidu savu(s) bērnu(s)! Viņi ieradīsies pēc piecām sešām minūtēm." Bet viņi prasa (man): "Kāpēc tu te esi?!" Un viņi sāk mani sist, un pēc tam... es nokritu zemē, ja? Un es... es neatceros to brīdi... kas notika, ja? Pēc tam es gribu piecelties, bet es nevaru. Man ir... tā kā... tumsa iekšpusē. Un mans prāts tikai domā: "Mans bērns ierodas tagad, nu jau pēc kādām divām vai trim minūtēm, ja". Un es gribu piecelties, bet es nevaru. Trīs reizes. Un cilvēki, cilvēki stāv apkārt, ja... Bet neviens nepalīdz. Neviens nepalīdz. Pat ne viens vienīgs... jā.

Pasīvi neiesaistošos aculiecinieku klātbūtne vēl vairāk palielina individuālo uztveri, ka sabiedrība, kurā tie mīt, viņus uzskata par mazvērtīgiem. Starp cietušajiem izplatīta ir sajūta, ka viņiem tiek liegta gluži cilvēcīgas tiesības uz apkārtējo palīdzību un atbalstu. Kopējā uztvere par šādas palīdzības liegšanu pāraug atstumtības sajūtā. Tas savukārt veido neticību plašākās sabiedrības pamatvērtībām.

Šis klusums ir vislielākā problēma. Ne tikai iesaistišanās trūkums... bet arī sarunas trūkums... šajā sabiedrībā.

Es domāju, ka tas ir lielāks noziegums, nekā tiešie pretrastiskie akti... Mans uzskats par rasismu Latvijā ir šāds – es nenosodu tos 3% cilvēku, kas ir uzbrucēji, bet es nosodu tos 97% [kas klusē] tādēļ, ka es jūtu, ka tieši viņi ir vislielākā problēma. Es domāju, ka tas ir lielāks noziegums kā paši rasistiskie noziegumi.

FIZISKIE SIMPTOMI UN STRESS

Interviju dalībnieki apraksta dažādas traumatiskas reakcijas, ko viņi piedzīvojuši tūlīt pēc nodarījuma: bailpilnu spriedzi, bezmiegu, uzmācīgas atmiņas, vispārēju satraukumu, raizes, nemieru un nespēcīgus somatiskos simptomus; bailes atstāt drošu vietu – savas mājas, bailes no publiskām vietām un pūļa, no tumsas un vispārēju apdraudētības sajūtu. Pat viena pati uz aizspriedumiem balstīta naidpilna epizode var mainīt cietušā pārliecību par savas dzīves drošību. Kā izteicās kāds no respondentiem, "pirms ar mani tas notika, es domāju, man nebija tik grūti..."

Nē, nu pirmā sajūta bija "mukt!" Tāda iekšēja komanda bija: ja kaut kas, tad jāskrien! Tā, it kā tu dzirdi kaut ko. Nu, tādās situācijās, kad kāds tev nāk virsū, kauties.

Lai gan ne visi pētījuma respondenti ir piedzīvojuši pret sevi vērstu, naida motivētu fizisko agresiju, tomēr tie, kas to ir piedzīvojuši, šo pieredzi neaizmirst:

Kad tas patiešām aizskar fiziski... es domāju, ka tāda trauma ir paliekoša.

Kamēr dažiem naida nodarījumos cietušajiem tas ir bijis viens atsevišķs grūdiens vai sitiens, citi ir piedzīvojuši nopietnus fiziskus savainojumus. Ir bijis nepieciešams apmeklēt slimnīcu smadzeņu satricinājuma ārstēšanai, šuvju uzlikšanai brūcēm, t. sk. uz sejas pēc sišanas un spārdīšanas, kad uzbrūkusi vesela grupa. Tajā pašā laikā daži vizuāli atšķirīgo minoritāšu pārstāvji nav griezušies pēc medicīniskas palīdzības arī pēc piekaušanas ar metāla ķēdēm un stieniem.

Pēc dažām dienām es sajutu tādu lietu... es nevaru, es nevaru paēst, ļoti grūti ēst... divi vai trīs cilvēki mani sita... man jau tas nebūtu nekas, ...bet tajā reizē viņi iesita man šeit [*pieskaras galvas pakauša daļai*] ar kaut kādu metāla stieni... un pēc tam...

Nopietnas sekas somatisku sūdzību veidā un psiholoģiskas traumas simptomi ir novērojami vēl vairākus gadus pēc nodarījuma. Upuri norāda uz spilgti izteiktiem un uzmācīgiem atmiņu uzplaiksnījumiem par notikušo, nepārtrauktu saspringumu, nemieru un bažām, panikas veida simptomiem, hiperaktivitāti un hronisku nespēju nomierināties un atpūsties.

Nu, man laikam kaut kādu... gadu noteikti bija tā, nu... nu... kā lai saka – vai gan visu var atcerēties... ķermeniskas sajūtas.

Tāpat es it kā redzu no augšas to pūli, gan kā arī [to, kā] es tur stāvu un runāju... un viņi nenormāli kliez mums virsū... Nu, tāda, ļoti tā bilde ir spilgta, tā it kā tu redzi to situāciju no mežonīgi daudziem rakursiem!

Nu, iepriekš – es biju pieradis pie tā – es neņēmu galvā, man smaidiens nāca par viņiem – tāpēc, ka es domāju... nu, ka tās ir viņu problēmas, ja? ... viņi jau tādi tā kā... bišķiņ... primitīvi, ja? Bet pēc tā gadījuma – nu, man vienkārši bija bailes... nu, no tiem izteicieniem. Katrs izsauciens bija jau tā kā drauds!

PSIHOLOĢISKĀ IETEKME

Visi pētījuma dalībnieki uzsvēra, ka pēc naida motivētā nodarījuma viņiem ir bijušas ilgstošas psihoemocionālas sekas, kas savā noturībā ir pārspējušas tūlītējos fiziskos ievainojumus un tādējādi paliekoši ietekmējušas viņu dzīves.

Nu jā, tās jau ir tās lielākās sekas! Fiziskās jau, teiksim, ātri pāriet ... bet tās psiholoģiskās sekas jau tās smagākās...

Visakūtākais fiziskais un psiholoģiskais stress ir izjuts pirmajās nedēļās pēc nodarījuma.

Es jutos ļoti savādi... pēkšņi tu jūties ļoti, ļoti nedroši... tā ir viena puse.

Bet nākamā dienā – jocīgi bija tas, ka bija šausmīgi neomulīgi vispār uz ielas iet ārā – bija bail! Reāli bail!

Draudi, vardarbīgi žesti un naidpilna attieksme bieži vien ir tikusi piedzīvota ļaužu pūlī, tādēļ cilvēku pulcēšanās vietas cietušie izjūt kā bīstamas.

Visu laiku tā sajūta, ka tev ir reāli bail! Nu, vispār no cilvēkiem... no pūļiem. No pūļa, ja!

Tur jau sāka pulcēties, nu, drausmīgs to cilvēku bars, kas tur kļiedza,... mēs neviens jau tajā brīdī neaptvērām varbūt to āprātīgo naidu un to, uz ko tie cilvēki ir gatavi,... mēs būtībā visi bijām tā kā ieskauti – ieskauti ar tiem cilvēkiem... mēs divatā, ja, un tad apkārt tas pūlis.

Cietušie uztver naida nodarījumus kā uzbrukumu viņu īpašai personīgai pazīmei vai pat pašai viņu būtībai.

Ierobežot to, kas es esmu... kā gan es varu TO mainīt?

Bezpalīdzība, nedrošība un bezspēks ir pirmās izjūtas, kas asociējas ar piedzīvoto viktimizāciju. Pēc nodarījuma katra vide, kurai ir kaut neliela līdzība ar uzbrukuma vietu, tiek momentāli novērtēta kā apdraudoša un ļaunuma pilna.

Bezpalīdzība ir pirmais! Jā, un aizvainojums, noteikti! Milzīgs!

Pirmā asociācija – vienkārši tumsa. To jau arī var [uztvert] kā tādu metaforu: tumsa ielās, tumsa cilvēku prātos, teiksim, tumsa – cilvēku sirdīs.

Cietušie mēģina izprast pret viņiem vērsto agresiju, vēl un vēlreiz pārcilājot prātā notikušo, paužot neticību un apmulsumu, ka tādā veidā var izturēties pret cilvēku – jebkuru cilvēku.

Es nespēju tam noticēt... es ar viņu runāju, un viņš man uzbrūk... un es [taču] viņiem saku, ka šeit es gaidu savu bērnu! Un es nevaru noticēt, ka viņi man sita! Viņi piekāva mani! Kādēļ? *[Aizsmok, gandrīz sāk raudāt]*

Jūtas? Nu, tāda bezspēcība! Un... nu.... dusmas patiesībā!! Ka cilvēki ir tik stulbi – un uzskata, ka viņi tik lielā mērā var ienīst citus, viņus pat nepazīstot – kaut kāda konkrēta fakta dēļ, ja? Nu, dusmas, ka pasaulē ir tik daudz stulbu cilvēku, kas tiešām vienkārši neļauj citiem cilvēkiem dzīvot... kas uzskata, ka viņi ir tie vienīgie pareizi – un visi pārējie ir nepareizi – un tādēļ viņiem fiziski ir jāiesper!!

Cenšoties izprast apstākļus, kas ir izraisījuši naidīgos nodarījumus, cietušie meklē motīvus un iemeslus. Bieži vien tie vaino paši sevi, nosodot savu iedomāto bezrūpību un to, ka bijuši nesagatavoti šādai situācijai.

Es nebiju pietiekami acīgs! Tāpēc viņi man uzbruka!

Tas var notikt jebkurā brīdī... un manās domās –, es jau vienreiz te biju neuzmanīgs... un cilvēki man uzbruka, mēģināja man nodarīt un pateikt [briesmīgas] lietas. Tādēļ [tagad] es esmu uzmanīgs visu laiku!

Pēc nodarījuma piedzīvotais pilnīgas drošības sajūtas zaudējums liek upuriem iekšēji apņemties, ka viņi vairs nekad neatļausies būt neuzmanīgi vai pavirši pret apkārtni, kurā viņi atrodas, un ka nebūs vairs “nākamās reizes”, kas viņus pārsteigs nesagatavotus. Viņi iekšēji pieņem lēmumu vienmēr būt modri.

Tas ir, ko tu gluži dabīgi mēģini darīt... pārliecinies, ka tu esi drošībā; pārliecinies, ka tu spēsi laicīgi reaģēt.

Protams, tavas acis paliek redzīgākas! Skaidrākas. Tu pārliecinies, ka tu redzi sev viiiissapkārt! *[Uzsvērts]*

Visi vīriešu kārtas respondenti ar īpašu nozīmi minēja savu fizisko gatavošanos “nākamajam uzbrukumam.” Dažiem šī apņemšanās ir kļuvusi gandrīz par apsēstību, kad viņi kā apmātībā “audzē muskuļus”.

Fiziski... paskaties uz mani! Paskaties uz mani! Es [pie sava ķermeņa] piestrādāju nopietni! Es sevi gatavoju... gatavoju cīņai! *[Izmisīgi, ar asarām acīs]*

Es... es nekad neesmu nodarījis pāri kādam cilvēkam, un es ceru, ka man tas nekad nebūs jādara, bet es to apzinos... to, ko tie cilvēki var nodarīt! Es esmu redzējis...

Raižpilna uzmanība un hipersensitivitāte pret vidi sev apkārt, nespēja nomierināties, miega traucējumi un nakts murgi, nepārtraukta cilvēku un apstākļu izvērtēšana rezultējas ilgstošā fiziskā sasprindzinājumā, somatiskos simptomos un nespēcīgās sāpēs. Psihoemocionāla smaguma sajūta un fizisks pārgurums tiek minēti kā naida nodarījumu radīta nasta.

Es biju daudz vieglāks. Bet tagad es jūtu, it kā man būtu smagums plecos... es nespēju atbrīvoties!

Es nespēju... nespēju elpot!

IETEKME UZ INDIVĪDU – PERSONĪGĀS SEKAS

Personīgās drošības tīklojumu veidošana

Traumējoši notikumi var radīt individuāli baiļu un apdraudētības sajūtu, kad jebkura paļaušanās uz fizisko un psiholoģisko drošību, apkārtni un bezrūpīgu nākotni tiek sadragāta. Cenšoties izvairīties no naida incidentu atkārtošanās, cietušie veido paši savus drošības tīklojumus. Upuri kļūst ārkārtīgi aizdomīgi, vēlreiz un vēlreiz pārbaudot un izvērtējot savu apkārtni, detalizēti izanalizējot savu ārējo izskatu un tā iespējamo iespaidu uz apkārtējiem un veidojot veselības pasākumu sistēmas. Atsevišķas vietas (attiecīgi vai nu pilsētas centrs, vai tumšas nomales, vai masu pasākumi) tiek apmeklētas tikai galējās nepieciešamības gadījumos vai ar lielu piesardzību. Pirms iesaistīšanās tuvākās attiecībās, cilvēki tiek rūpīgi izpētīti un izvērtēti. Pat tad jebkuras jaunas attiecības tiek uztvertas ar neuzticību, un sociālo kontaktu loks samazinās. Turklāt atsevišķu minoritāšu kopienu lielums Latvijā ir skaitliski mazs, un bieži vien iebraucēji ir tikai vienas paaudzes pārstāvji. Pietrūkst gan vecāku atbalsta, gan bērnībā un agrīnā jaunībā izveidoto sociālo kontaktu un draudzības. Tādējādi uzticamo cilvēku skaits minoritāšu pārstāvjiem Latvijā bieži vien ir ierobežots, kas ievērojami samazina cietušo iespējas saņemt tūlītēju atbalstu no plaša ģimenes un draugu loka. Atšķirīgas kultūras normas un vērtību sistēma bieži vien ietekmē cietušo izvēli nemeklēt tālāku juridisku un/ vai psiholoģisku atbalstu.

Ārējais izskats

Cietušie cenšas mainīt savu ārējo izskatu, lai kļūtu nepamanāmāki un lai tos neievērotu:

Es ģērbos ļoti košās krāsās – tā, apģērbā, un tā.. Un tad es sāku domāt, ko es velku mugurā.

Es arī noskuvu matus... man kaut kas uzreiz, jau pirmajā dienā [pēc nodarījuma]... man kaut kas bija jādara.

Cilvēki

Pēc dažādās situācijās pieredzētās noraidošās attieksmes un naidīguma no plašākas sabiedrības puses cietušie un viņu mazākumgrupu pārstāvji sliecas norobežoties un paļauties uz skaitliski nedaudzām, bet drošākām cilvēciskajām attiecībām. Viņi veido savas atbalsta sistēmas, ko paši ir nosaukuši par “drošības salīņām.”

Es ļoti reti atrodos situācijā, kur man nebūtu atbalsts no “savējiem”. Tā ir vieglāk!

Šis skaitliski nedaudzās attiecības kļūst par cilvēciskas saskarsmes avotu, kurā cietušie mēģina atrast ilgstošāku atbalstu un kas dod jēgu dzīves turpināšanai šajā valstī:

Mans bērns ir tas, kura dēļ [ir vērts] turpināt, [gandrīz raud] mana sieva ir tā, kuras dēļ vērts turpināt, mani draugi... Manas ārpusdarba lietas un galvenokārt arī fiziskie treniņi... jo, kad es fiziski trenējos, es nomierinos... un [tajā laikā] es cenšos pievērst uzmanību tikai tam, ko tobrīd daru. ŠIS – tici vai nē – es te domāju intervijas, tādas kā ar tevi, runāt ar cilvēkiem, kad man patiešām ir tādas iespējas – tas liek man turpināt!

Jo tad man ir "izeja"... es varu to [sagrājušos] dabūt ārā... un tā laikā un varbūt vēl pāris stundas pēc tam – es gandrīz vai varu paelpot...

Un tās mazās attiecības... tās draudzības, tās pazīšanās... arī motivē mani... nesabrukt...

Tikai šo dažu uzticamo cilvēku klātbūtnē upuri ļaujas atpūtai un spēlei:

Un viņu tuvumā, atrodoties kopā ar viņiem, es varu atļauties atslābināt savu iekšējo aizsardzību. Bet [ne] jebkur citur...

Kad es esmu šādi ģimenes un savējo atbalstīts – viss ir kārtībā, bet cik savādi es jūtos, kad vien es eju mājup viens pats, it īpaši, ja ir vēls... es pēkšņi jūtu, ka... es esmu svešinieku ielenkts...

Daži ierobežo ikdienas dzīves kustību tikai starp savas mājas un darbavietas relatīvo drošību. Tas ir tikpat kā viņi dzīvotu tikai un vienīgi šo [pazīstamo un pārbaudīto] cilvēku lokā, pēc iespējas samazinot jebkurus citus kontaktus.

Es jūtu, ka zināmā veidā es atturu daudzus cilvēkus no sevis... [pat] tos, kas gribētu man pietuvināties pozitīvā veidā. Bet es arī jūtu, ka... [tad es turu pa gabalu] tos, kas gribēja man tikt tuvāk negatīvā veidā.

Es atsakos pieļaut cilvēkus sev klāt... viņiem [vispirms] jāpierāda, ka viņi nevēl man ļaunu.

Psiholoģiski... es esmu kļuvis... mazliet paranoīds... pret svešiniekiem man apkārt.

Vietas

Ievērojami sašaurinātās drošības un piederības sajūtas dēļ cietušie sliecas noslēgties, nolemjot sevi ierobežotām attiecībām, vietām un aktivitātēm. Viņi iziet pa sava mājokļa durvīm tikai tālab, lai dotos taisnā ceļā uz darba vietu un atgriežas tikpat taisnā ceļā. Naida noziegumu rezultātā gūtais pārdzīvojums tiek atkārtoti "pārstrādāts" gadījumos, kad cietušajiem jāatgriežas vai jāturpina dzīvot to vietu tuvumā, kurās naida incidents ir noticis.

Es varu tikai iedomāties... tos upurus... [kuriem] atkal jāatgriežas tajās pašās vietās.

Cietušie gandrīz pilnīgi sev aizliedz tādas aktivitātes kā brīvu pārvietošanos pa pilsētu, sporta un izklaides pasākumu apmeklēšanu. Tikai retos gadījumos, ievērojot papildus drošības pasākumus, cietušie atļaujas viesoties pie saviem tuvākajiem draugiem vai citiem savas mazākumgrupas pārstāvjiem; jaunas vietas vai publiskos pasākumos tie apmeklē tikai sev zināmu un uzticamu cilvēku pavadībā.

Ilgu laiku es nekur vakarā negāju...

Tā es izvairos tumsā vispār kaut kur iet... Kā lai saka... man nav nekādas nepieciešamības atstāt Rīgas centru.. un es arī neēju... Tikai uz tām vietām, kas man šķiet drošas.

Gandrīz visas tās vietas, kurp es eju, man ir ieteiktas. Kad man kaut kur jāceļo, es vienmēr esmu kopā ar kādu pazīstamu cilvēku. Īstenībā es pat neatceros pēdējo reizi, kad es būtu kaut kur aizgājis viens pats – patiesi, kaut ko tādu es neesmu darījis ilgu laiku, tas ir psiholoģiski...

Romu tautības pārstāvji Latvijā stāsta, ka ir piedzīvojuši izteiktu nelabvēlīgumu un pat naidīgumu no saviem kaimiņiem. Ir zināms aizvainojums par to, ka sūdzības policijā un sociālās palīdzības dienestos nav sniegušas gaidītos rezultātus. Pat nelielās pilsētās ir bijuši aizskaršanas, nīrgāšanās un draudu gadījumi. Vārdiski un fiziski uzbrukumi, kā arī vandālisms dzīves vietās ir atstājis sajūtu, ka čigānu tautības cilvēki ir pamesti novārtā gan no valdības, gan no plašākās sabiedrības puses:

[Izsita] ne tikai logus vien! Bet pudelē ielikts iekšā degošs [šķidrums], un to iemet pie bērniem istabā... ko? Un gāja policijai un teica – un neviens neko nedarīja! Nu, neviens [emocionāli, skaļi] Vai tad tā ir taisnība?! [skaļi] Bet ja tas bērns būtu cietis? Nu? Ai, ko tur! Es [vairs] neticu!

Uzvedība

Daži no cietušajiem pēc nodarījuma ir ievērojami mainījuši savu iepriekš ierasto uzvedību. Daži ir sākuši pievērst vairāk uzmanības savai rīcībai un uzvedībai, kas ietver centienus būt sagatavotam nākamajam uzbrukumam. Šī nepārtrauktā trauksmes sajūta ietekmē indivīdu visos līmeņos: psihoemocionāli, fiziski, kā arī attiecībā pret to, kā cietušais veido savu turpmāko pasaules uztveri.

Ziniet, tas ir vienmēr tas kontrasts! Tu sajūti, cik nedrošs esi – tiklīdz tu atstāj savu komforta zonu!

Nē, nu tā visa rezultātā, protams, ka.... [sāk stostīties].. man ir.. ir... teiksim... bail vispār iet tumsā pat pa Rīgu, jo Rīgā man jau arī visādi draudi [ir bijuši], ja? Un tad es raustos, ja pēkšņi kāds aiz manis skrien... nu, protams, kaut kādas psiholoģiskās sekas jau ir... un .. un .. ja es salīdzinu to, kāds es biju, kad es atbraucu uz Rīgu no Skandināvijas... un tagad... ir ļoti maz vietu, uz kurām es vispār eju! Nu, teiksim, es nevēlos izaicināt likteni – un iet uz “da jebkuru krogu” – un es eju tikai tur, kur es jūtos drošs, un tādu vietu Rīgā patiesībā nav daudz.

Pat tad, kad es (te tā) sēžu, [it kā] ar muguru pret cilvēkiem... bet es skatos tur tajā stiklā... gluži kā spogulī... un es vēroju cilvēkus, kas ienāk, tas laukam ir ļoti skumji!... Tas ir... es nevaru paelpot. Es nevaru... es nevaru paelpot! [sāk raudāt]

IETEKME UZ ĢIMENI

Kā jau iepriekš atzīmēts, naida motivētu noziegumu upuri pieder pie sociālajām grupām un kopienām, kas plašākajā sabiedrībā jau tiek stigmatizētas. Bailes par ģimenes un bērnu drošību veido lielu daļu no upuru vispārējā saspringuma un raizēm. Katra nodarījuma iespaids izplatās tā sauktajā *viļņveida efektā* – no cietušā indivīda uz viņa paplašināto ģimeni, draugu loku, paziņām, darba kolēģiem un pat citām minoritāšu grupām.

Un katrs ir piedzīvojis tādu dramatisku nodarījumu – rasistiski motivētu uzbrukumu savai ģimenei. Un vienmēr ir draugi... tu nevari nošķirt savu ģimeni no tām lietām, kas notiek, kas ir nomācošas ...

Saspringtas personīgās attiecības

Jauktajās laulībās, pat tad, ja uzbrukums nav bijis vērsti pret ģimenes locekļiem, vai pat tad, ja tie nav bijuši nodarījuma aculiecinieki, tuvinieki piedzīvo naida nodarījumu sekas caur cietušā emocijām, attieksmi, domām un uzvedību.

Tas ir sāpīgs jautājums... jo... tie [vārdiskie uzbrukumi un draudi] neietekmē manu sievu un meitu tieši... bet MANA attieksme... MANA attieksme... netiešā veidā! Reizēm es pārrodos mājās... depresīvs, jo kaut kas tāds ir noticis.

Kā respondenti atzīst, naida nodarījumi parasti netiek atklāti izrunāti – ne savu mazākumgrupu pārstāvju starpā, pat ne ģimenē. Tādā veidā savstarpējām attiecībām tiek uzlikts papildus slogs: kamēr cietušie ir izteikti atkarīgi no šīm attiecībām savās vajadzībās pēc atbalsta un drošības, patiesa atvērtība un komunikācija ir apgrūtināta nepārtraukto baiļu un raīžu dēļ. Pat apzinoties, ka tuvinieki tāpat uztvers un nolasīs viņu iekšējās ciešanas, viktimizētie indivīdi pūlas emocijas paturēt sevī.

Un patiesībā kaut kad pagātnē es par to būtu savai sievai izstāstījis, bet tagad es paturu tās lietas vairāk sevī. Jo, ja es katru dienu nāktu mājās un stāstītu... Es uzkrautu [arī] savai ģimenei, un viņiem, es domāju, tas būtu par daudz. Es cenšos tās lietas paturēt sevī. Bet, protams, es esmu cilvēks... un manas jūtas TOMĒR top pamanāmas...

Kaut arī šādas rīcības nolūks visdrīzāk ir centiens pasargāt savus tuvākos no pilnas piedzīvotās fiziskās un emocionālās traumas ietekmes, iekšējais fiziskais un psihoemocionālais saspringums izraisa to, ko kāds respondents nosauca par “nevainības zaudēšanu”. Tas savukārt mazina indivīda spējas pilnībā izbaudīt dzīvi un nosprosto brīvības un rotaļīguma izjūtas.

Es vairs neesmu naivs.

Es esmu mazāk naivs par dzīvi un mazāk naivs par nākotni... Un es jau vairākkārt minēju: man pietrūkst mana naivuma!

Savu izjūtu un pieredzes apklusināšana traucē vispārējai atvērtībai un brīvai komunikācijai cietušā ģimenes locekļu starpā, tādā veidā iespaidojot arī savstarpējo uzticību un intimitāti starp partneriem, starp vecākiem un bērniem. Bieži vien cietušie patur informāciju pie sevis vai pat melo saviem ģimenes locekļiem, kā uzskatāmi ilustrē šis dialoga fragments:

Intervētāja: *“Jūs teicāt, ka bērni jums jautāja, kas noticis. Vai Jūs viņiem pateicāt?”*

Nē.

Vai Jūs viņiem jebkad pastāstījāt?

Maniem bērniem? Nē! Nēēēē! [Ja es pastāstītu] tad varbūt viņi arī sajustu, ka ir citādi!

Jūs nevienam nestāstījāt? Vienkārši dzīvojāt tālāk? Pēc tam, kad tas notika?

[Nē] Ko [es varu] darīt? Ko tad man darīt?

Raizes par bērniem

Romu tautības un vizuāli atšķirīgo minoritāšu pārstāvju vidū pastāv dziļa rūgtuma izjūta par to, kā sabiedrība izturas pret viņu bērniem. Aizskarošas piezīmes un draudi, kas ir mērķēti uz pieaugušajiem, bieži vien tiek izteikti bērnu klātbūtnē.

Es biju izgājis pastaigā ar meitu... Tas, kas mani tik ļoti uztrauca, ir tas, ka pēc tam, kad es biju saukāts par pērtiķi, un teikts, ka mana āda esot melna... bija tas, ka mana meita bija man tieši blakus! Viņa bija aizmigusi, un viņa bija par jaunu, lai saprastu to visu, kas tika pateikts... bet bija tāda pilnīga nevērība pret faktu, ka mans bērns bija tur.

Un tā tad... ja cilvēki ir tik bezjūtīgi, tik cietsirdīgi, ka pilnīgi neņem vērā to, ka mans bērns ir tur... un parāda savu rasistisko rīcību... tad man ir jāteic, ka tas mani uztrauc vairāk par visu.

Ir bijuši vairāki gadījumi, kad jauktas rases bērni ir vārdiski aizskarti publiskās vietās un pat viņu bērnudārzos. Pusaudzī ar tumšāku ādas krāsu ir tikuši saukāti tādos vārdos kā "mērkaķis", "netirais" un "čigāns", tie ir tikuši aizskarti sabiedriskajos transporta līdzekļos, izsekoti uz ielas, kur tiem draudēts un izprovocēti uz kautiņiem skolās.

Man ir žēl, un pārsvarā manus bērnus.

Un ir daudz vieglāk uzklupt un aizskart bērnus... jo mūsu bērni redz sevi kā šejienes daļu, viņi sevi neredz kā "krāsainos cilvēkus" un tādējādi viņi nesaprot, kas notiek.

Es negribu, ka [bērni] prasa par to; reizēm jau viņi saka... viņiem mēs nepatīkam; viņiem nepatīk, ka mēs [dzīvojam] šeit, šajā valstī... šie cilvēki... viņiem mēs nepatīkam.

Reizēm [mans dēls] saka, "Es negribu iet uz skolu"... es viņam prasu, kāpēc? Viņš katru reizi saka: "Viņi mani sit." Viņi sakot: "Vācijas prom! Tu esi čigāns, čigāns, ja?" Tur ir bērni viņa ģērbtuvē, tie viņu sitot un sakot: "Čigān, vācijas prom!" Un pārāk daudzas reizes tie viņu ir arī situši.

Bieži vecākiem ir grūti pieņemt, ka viņi nevar pasargāt savus bērnus dažādajās vidēs un visu laiku. Par spīti daudzajiem psiholoģiski smagajiem brīdinājumiem un drošības pasākumiem, kas bērniem jau tā ir uzspiesti, vecāki aizvien vēl bažijas.

Tā patiešām ir problēma – jo tu jau vari teikt, īpaši bērniem, "neej ārā tumsā, neej tur un neej tur!" Bet kad tas notiek tavas mājas priekšā...

Kādu dienu mani bērni izies ārā un atgriezīsies vēlu – vai viņi jutīsies drošībā, to darot? Jo... no vienas puses, es negribu, lai viņi mūžīgi paliktu ieslodzīti mājās... bet tā doma, kas man nāk prātā, ir... vai viņiem būs droši iet tur, kur viņiem būs jāiet?

Raizes un uztraukumi par bērniem pāraug neuzticībā pret valsti, kas, kā cietušajiem šķiet, nav spējīga gādāt par šo bērnu drošību. Vecākiem te ir grūti iedomāties gaišu un mierpilnu nākotnes ainu.

Protams, lietas jau var arī mainīties! Bet tas, kā ir šobrīd, kad mums ir bērni, kuriem ir uzbrukts? Tas neizklausās pārlietu optimistiski!

Pēdējā reizē, kad es gāju garām Brīvības piemineklim, es ievēroju tur vienu meitenīti, un domas par manu paša meitu momentāli ienāca man prātā... Īstenībā, [es iedomājos] it kā viņa būtu tā, kura tur viena pati tā spēlētos... un es domāju: "Vai viņa jebkad varēs atļauties tā darīt, tā brīvi?" Un mani pārņēma bailes.

Izmisums par apstākļiem tiek atkārtoti pausts caur nolemtību cīnīties par saviem bērniem, pat ar fizisku spēku, ja reiz rastos tāda nepieciešamība:

Ja tu to dari man pašam – es esmu pieaugušais! Man ir uz šādu rīcību jāatbild vienā vai citā veidā! Bet, ja tu to nodari bērnam vai arī, bērnam klātesot, – tas nav attaisnojami! Un tas ir, ko es domāju, sakot, ka mani veidojas... paaugstināta nejutība pret šīs zemes cilvēkiem!

Par mani pašu... es zinu, kā par sevi parūpēties! Es esmu priecīgs, ka man ir kaut kādi muskuļi un cilvēki baidās man uz ielas uzbrukt, bet viņš [mans dēls]... par ko es visvairāk uztraucos... ir viņa nākotne, vispārīgi.

Jā, jebkurš, kurš piedurs pirkstu maniem bērniem – tas ir ļoti bīstami! [*Smejas nervozi*] Pret mani – nekādu problēmu, bet [pret] maniem bērniem! Tā viņiem [uzbrucējiem] būs pēdējā viņu dzīves diena! Man viņi nerūp, neviens, kas pieskarsies maniem bērniem! Nē!... Un man nav bail!

IETEKME UZ SABIEDRĪBU

Naida motivētu noziedzīgu nodarījumu upuri Latvijā ir piedzīvojuši visaptverošu baiļu sajūtu. Bažas, kurās vienlīdz dalījās visi cietušie, ir par to, ka cilvēki, kas ir spējīgi vārdiski paust tik aizvainojošas lietas, var arī kļūt ļoti agresīvi. Kā viens respondents izteicās, "man ir bail, ka tas nebeigsies!" Šīs bailes tiek paustas caur sajūtu, ko cietušie atzīmē kā ierobežotu personīgo brīvību un pašizteikšanās iespēju, un kas nāk savienojumā ar fiziskiem simptomiem un psihoemocionālām grūtībām. Šīs ietekmes uztvere pāraug aizvainojumā pret Latvijas valdību, valsti un tās cilvēkiem; un ticības trūkumā tam, ka indivīdam šajā valstī tiks dotas pietiekamas izaugsmes iespējas nākotnē. Tas ietekmē cietušo pašvērtības sajūtu divējādi – gan kā atsevišķam indivīdam, gan kā minoritātes grupas pārstāvim, kas dzīvo Latvijā. Kā tieša atbildes reakcija uz šādiem apstākļiem un to uztveri ir fakts, ka vairāki cietušie izlemj aizbraukt no šīs valsts.

Aizvainojums pret valdību

Cietušo vidū ir sastopams uzskats, ka dažās jomās valdība un policija apstākļus valstī ir uzlabojušas, par piemēru, sekmējot paaugstinātu drošību Rīgas ielās:

Ir veiktas vairākas aktivitātes, lai samazinātu ikdienas rasismu uz ielām. Es vairs [te] neredzu skinhedus, izņemot Draudzības dienās.³⁹

Es domāju, ka varas iestādes saprot, ka lietām ir jāmainās. Pirms tam policija... viņi mēdza attaisnoties, ka tai neesot nekādas pieredzes ar rasistiski motivētiem noziegumiem. Bet tagad... es domāju, ka mana organizācija ir aktualizējusi šo jautājumu tik daudz, ka nu tie vairs nevar noliegt ne tā [fakta par rasismu Latvijā] pastāvēšanu, ne arī to, ka tas ir jārisina savādāk.

Tai pat laikā valdība tiek uzskatīta par atbildīgu par nepietiekamu iesaistīšanos dažādu minoritāšu problēmu un izaicinājumu risināšanā. Dažās situācijās atsevišķi valdības pārstāvji tiek uztverti kā naida musinātāji pret konkrētām sociālajām grupām, piem., seksuālajām minoritātēm.

Un... tā kā... valsts atļauj, valdība atļauj to darīt – tad tas ir tā kā zaļais signāls šiem agresīvajiem jauniešiem. Nu, viņi jebkurā gadījumā grib pakauties, jā? ... Tā vēlme viņiem ir. Nu, motivācija, iemesli, ko viņi paši atrod, lai pakautos... tie mainās... Valdība bija devusi zaļo gaismu: "Šis ir tas motīvs, kāpēc tu driksti sist pa purnu." Un tad viņi arī izmantoja to!

Respondentu vidū valda uzskats, ka situācijas uzlabošanai Latvijā ir nepieciešami atbildīgi vadītāji un tiesībsargājošo iestāžu rīcībspējas uzlabošana. Ja ar likumu noteiktu, kāda rīcība ir nepieņemama, tauta likumu ievērotu.

Es domāju, ka valdībai būtu vienkārši jāuzstāj – kategoriski, vienkārši jāuzstāj –, ka tas ir noziegums... Tas būtu vispareizākais veids, kā visātrāk norimtu arī tas sabiedrības naid.

Es domāju, ka Latvijā tam būtu jāsākas no augšas... es domāju, ka cilvēkiem [šeit] vēl aizvien piemīt tas padomju domāšanas stils, ka "ja tu pateiksi man, kas jādara, – es izdarišu! Es varbūt to nesapratīšu, bet es izdarišu... Un tad pēc kāda laiciņa es varbūt arī sapratīšu."

Minoritāšu grupu pārstāvju vidū pastāv arī uzskats, ka procesi Latvijā ir regresējuši, ka lietas, kopš iestāšanās Eiropas Savienībā 2004. gadā, "ir kļuvušas sliktākas." Dažiem šķiet, ka salīdzinoši ir pat daudz grūtāk dzīvot šajā valstī tagad, nekā tas bija pirms desmit gadiem.

Ir grūtāk būt šeit tagad nekā pirms kāda laika.

Ir kļuvusi sliktāk kopš pievienošanās ES!!!

Kad mēs runājam par šiem jautājumiem, mēs nonākam pie secinājuma, ka tā laikam ir Eiropas Savienība... un ka tā nav problēma ar ES – tas ir rezultāts tam, ka Latvija ir kļuvusi par ES daļu. Kopš... 90. gadu sākuma līdz kādam 1999. gadam manā pieredzē tādi incidenti, kad cilvēki pateiktu kaut ko negatīvu par manu ādas krāsu, bija ļoti ļoti reti – varbūt kādi trīs vai četri [gadījumi], es nevaru atcerēties. Bet, kopš tā laika, kad Latvija pievienojās Eiropas Savienībai, tā ir bijusi ikdienas parādība, kad cilvēki [kaut ko aizskarošu] izkliež, vai...

³⁹ LGBT un viņu draugu apvienības "Mozaika" rīkotie ikgadējie pasākumi seksuālo minoritāšu atbalstam

Aizvainojums pret Latvijas sabiedrību kopumā

Daži naida noziegumu upuri uzskata, ka vispārējā attieksme šobrīd Latvijā ir pielīdzināma tai, kāda citās Rietumu zemēs ir bijusi pirms vairākiem gadu desmitiem. Vairāki cietušie, cenšoties rast izskaidrojumu tam, ka viņiem ir uzbrukts, meklē paralēles starp naida motivāciju un citiem indikatoriem, kas liecina par izpratnes trūkumu vispārējos demokrātijas jautājumos Latvijas sabiedrībā, kurai vēsturiski ir, iespējams, ierobežota pieredze ar daudzveidīgām minoritāšu mazākumgrupām.

Es saprotu, savā ziņā... cilvēki, kuriem nav bijuši kontakti, nav bijis nekāda sakara; iespējams, ka viņi to var nezināt. Vienkārši savas nezināšanas dēļ [un pieredzes trūkuma dēļ], jo nav bijusi nekāda personīga saistība... tik ilgi, kamēr tas [cietušais] nav tavs tuvs draugs vai brālis, vai māsa.

Cilvēkiem ir bail, tas ir dabiski, ka cilvēki baidās no tā, ko viņi nepazīst, tātad...

Es neredzu kaut kādu fundamentālo saprašanu, par, pirmkārt, cilvēktiesībām... jo cilvēki patiešām uzskata, ka cilvēktiesības ir tā kā tāda bufete, – nu, šīs mēs paņemsim, bet tās mēs negribam!

Pastāv aizkaitinājums par slēptiem aizspriedumiem sabiedrībā:

(Viņi) pat neatzīst, ka homofobija šeit pastāv.

Daudzi saka – it īpaši pēc pirmajiem Praidiem, jā, ka Praidu dēļ ir uzliesmojusi homofobija Latvijā. Es tā negribētu teikt – homofobija vienmēr ir bijusi, bet vienkārši ar tiem praidiem tika atvērtas pagraba durvis, un tās žurkas – neiecietība, ignorance, jā, [tās] – vienkārši izskrēja ārā! Un tagad viņas var redzēt – tagad viņas ārdās, šīs žurkas! Bet toties tagad viņas ir redzamas.

Tomēr gadījumi, kad nezināšana, pieredzes vai vienkārši informācijas trūkums par dažādām atšķirīgām sociālajām grupām pārvēršas naidīgumā vai pat vardarbībā pret šo grupu pārstāvjiem, tiek uzskatīti par nepiedodamiem. No Latvijas iedzīvotājiem tiek gaidīts, ka tie uzņemsies kopēju, kolektīvu atbildību par ļaunprātīgo nodarījumu atzišanu pret tiem, kas šai sabiedrībai šķiet "citādāki".

Kad cilvēki tevi apsaukā dažādos vārdos un cenšas iebiedēt – es patiesi domāju, ka tas jau ir kaut kas cits... un ar to ir jācīnās.

Aizvainojums pret iedzīvotājiem par demokrātiskas līdzdalības trūkumu

Dažādas dusmu pakāpes, tādas kā aizkaitinājums, sarūgtinājums vai skepse, tiek izteiktas attieksmē pret Latvijas iedzīvotājiem par to pasivitāti un neiesaistīšanos demokrātiskas sabiedrības veidošanā. Politiskā un sabiedriskā pasivitāte tiek vērtētas kā attīstības sagausināšanas iemesli.

Un pilsoniskā sabiedrība Latvijā vēl nav nobriedusi, nav tikusi tik tālu, lai cilvēki saprastu, ka viņi ir sabiedrības sastāvdaļa. Cilvēki joprojām dzīvo katrs savā stūrītī: "Nu, ko es?! Nu, ko es! No manis jau nekas nav atkarīgs!" Un, protams, ka ar tādu attieksmi... pasīvo attieksmi pret to, kas notiek sabiedrībā... nekas daudz jau nevar manīties!

Pašapziņas zudums: nevēlēšanās piedalīties

Latvijā dzīvojošo minoritāšu grupu pamatvajadzības, tādas kā piederības sajūta, fiziskā un psiholoģiskā drošība, bieži vien netiek apmierinātas. Viena no šīs atstumtības sajūtas sekām ir pašapziņas un pašpaļāvības zudums, tādējādi mazinot vēlmi piedalīties un dot savu ieguldījumu sabiedriskajos procesos. Kā tas ir izskaidrots kāda respondenta teiktajā, “tas rada cilvēkos tik daudz baiļu un negativisma, ka viņi sāk domāt, ka ir lietas, ko viņi nav spējīgi darīt!”

[Cilvēki] nejūtas brīvi, jā.

Es domāju [šīs] nav tas veids, kā dzīvot savu dzīvi, viņi grib būt brīvi, darīt to, ko viņi vēlas darīt.

Un tu jūti, ka dzīvot šādā sabiedrībā, kas var būt tik nosodoša... ka viņi padarīs to par savu pienākumu, savu profesiju, savu mērķi – ievērot tos [atšķirīgos] un piekaut viņus, jo tie neatbilst viņu ērtajam aprakstam, kā cilvēkiem būtu jāizskatās...

Vairāki minoritāšu pārstāvji ir tikuši publiski aizskarti savas atpazīstamības dēļ darbībās, kas ir notikušas ar mērķi celt sabiedrisko apziņu par savas grupas vajadzībām. Daži jau jūtas “izdeguši” un tādējādi ir nolēmuši mazināt savu iesaistīšanos sabiedriskajās aktivitātēs. Tomēr viņi uzskata, ka ir darījuši tik, cik ir spējusi.

Es pietiekami daudz esmu runājis un darījis... šajā lietā... es zinu... ka vienkārši pietiek!

Un tas arī – kā pienākumu es to darīju... jo nekādu gandarijumu man tas nedod... ka es publiskoju savu... savu intīmo dzīvi... runāju par intīmām lietām, jā!? Bet tik [[oti] visi baidās par to runāt, ka man likās, ka vienkārši tas ir tāds pienākums!

Aizbraukšana no Latvijas

Cilvēki, kas ir ieradušies Latvijā ar cerību izveidot te mājas un pilnībā piedalīties šīs valsts dzīvē kā pilsoņiem, ir vilušies. Dažiem tas fakts, ka viņi izjutuši pret sevi vērstu diskrimināciju sava minoritātes statusa dēļ, ir novedis pie lēmuma aizbraukt no Latvijas, lai atrastu māju sajūtu un meklētu piepildījumu savai dzīvei kaut kur citur.

Kā ar to sievieti, kas nesen aizbrauca, – viņa man uzrakstīja e-pastu: “No šī brīža es vairs nebūšu Latvijā.”... Jā, protams, ir jau arī ekonomiskie apsvērumi – viņa domā, ka te viņai nav iespējams nopelnīt pietiekami, lai rūpētos par savu bērnu...

Ļoti daudzi brauc! Daudzi! Katrs piektais – sestais, es tā domāju... Nezinu, es nākamēnes braucu prom... un vairāk nebraukšu atpakaļ!

Ziniet, protams, es saku, ka aizbraucu no šīs valsts profesionālu iemeslu dēļ. Bet zināmā mērā es arī jūtu, ka... manas iespējas te ir ierobežotas! Protams, tam ir dažādi iemesli! Bet, braucot prom, – es sagaidu, ka man būs daudz vairāk iespēju nekā te!

Katru reizi, kad es aizbraucu no Latvijas, .. es vairs negribu atgriezties...

...Es esmu piekūsis... piekūsis no bēgšanas...

IESPĒJAMĀS INTEGRĀCIJAS STRATĒGIJAS NĀKOTNĒ

Sadarbība

Kā pozitīvs pamats sadarbības veidošanai starp minoritātēm un plašāku sabiedrību ir minētas labās darba attiecības un savstarpējā uzticēšanās vairāku nevalstisko organizāciju starpā. Kā viens respondents atzīmēja, “vispirms [ir] informācija... mēs gribam sadarbību, mēs maināties ar informāciju... [Vispirms] jāiegūst cilvēku uzticība, un tad darāmais viegli sokas.”

Parādība, kas šajā sabiedrībā ir jāiedibina, ir dialogs. Ir jābūt tādai situācijai, ka cilvēki... ieinteresējas tajā, kas notiek ap viņiem... nav svarīgi, vai tas ir rasu jautājums, vai seksualitātes jautājums, vai dzimuma jautājums... būt ieinteresētam notiekošajā un veidot dialogu. Līdz šim mēs [to] neesam [panākuši].

Vēl kāds respondents izteica cerību, ka varbūt mainīsies sabiedrības interese par valstī dzīvojošajām minoritātēm un tādējādi radīsies vēlme pēc savstarpējas sadarbības.

Te politiskajā laukā vajadzētu notikt revolūcijai – un tas nozīmē, dažiem jauniem cilvēkiem būtu ļoti, ļoti, ļoti jāiesaistās. Jauniem, inteligentiem, labi izglītotiem, [kuri ir] daudz ceļojuši un mācījušies ārvalstīs un ir atgriezušies... viņiem būtu... jāstudē politiskās zinātnes un psiholoģiju... par likumdošanu – un viņiem ir jāatgriežas, lai kļūtu par revolucionāriem, jauniem un ideālistiem,... kuri sadarbosies...

Cilvēcisku kontaktu veidošana

Daudzi tic, ka situācijas uzlabošanai ir nepieciešams veidot pozitīvus cilvēciskus kontaktus. Minoritāšu pārstāvju vidū ir cerība, ka, ja plašākā sabiedrība tiktu pienācīgi iepazīstināta ar viņu sociālo grupu, attieksmes izmainītos un tādējādi pazustu tie šķēršļi, kas traucē mierīgu līdzāspastāvēšanu. Tas arī ietver sevī dialoga veidošanu ar cilvēkiem, kas dzīvo mazpilsētās un lauku rajonos. Kā viens respondents to nosauca, “ir jāiziet ārpus metropoles.”

Es tikai gribēju salauzt to barjeru... Varbūt arī parādīt, ka... mēs esam cilvēki un ka nav, no kā baidīties. Radīt situācijas, kur dažādi, atšķirīgi cilvēki nāk un runā ar bērniem... lai tādā veidā viņiem veidotu pieredzi ar cilvēkiem, kuri ir citādāki.

Ziņošana policijai

Visi respondenti uzsvēra, ka situācijas uzlabošanai nākotnē katram cietušajam būtu jāuzņemas personīga atbildība un jāziņo policijai par visiem naida motivētajiem nodarījumiem.

Un tad es sapratu, ka man ir jāiet [un jāziņo] vienkārši. Es jau necerēju, ka viņus [uzbrucējus] tur atradīs... Un man bija pilnīgi vienalga, pat ja neatradīs, ja? Es nebiju dusmīgs uz viņiem, konkrēti uz šiem jauniešiem, jā? Bet es sapratu, ka mans pienākums ir iet un atzīmēt šo te... gadījumu kā notikušu. Nu, lai ir!

Pat, ja viņi tur cenšas mani atrunāt kaut ko tur rakstīt aiz sava slinkuma – man ir jāraksta to iesniegumu – vienalga, kā!

Es esmu pārliecināts, ka policijai BŪS JĀRĪKOJAS ar šo nodarījumu kā rasistiski motivētu uzbrukumu.

Vairāki cietušie arīdzan izteica gandarījumu par nesenām pozitīvām izmaiņām policijas profesionālajā kompetencē un attieksmē.

Viņš [cits cietušais] man teica, ka policisti esot izturējušies diezgan draudzīgi un pierakstījuši visu, ko viņš tiem stāstījis. Un esot teikuši, ka izmeklēšot...

Palīdzība cietušajiem

Neviens no intervētajiem cietušajiem nav meklējis psiholoģisku atbalstu savas naida motivētās viktimizācijas pieredzes dēļ. Tikai retos, īpaši smagos gadījumos cietušie ir devuši pēc medicīniskas palīdzības.

Nu, tanī laikā es... tikai tik daudz, cik [centos]...aizmirst to, aizmirst tās bailes! Es arī nemeklēju nekādu palīdzību – man nebija vajadzīga!

Sevī es vienmēr esmu jutis, ka tās lietas ir tik abstraktas, ka es domāju, neviens tāpat nevar palīdzēt!

Respondenti izteica viedokli, ka būtu nepieciešams izskaidrot naida noziegumos cietušajiem un viņu kopienu pārstāvjiem to iespējamo pozitīvo ietekmi, ko var sniegt tūlītēja psiholoģiska palīdzība. Ir svarīga izglītošana par traumatiskajām reakcijām, to tālākajām sekām, iespējamajiem palīdzības veidiem un pakalpojumiem, kā arī to, kāds cietušajam varētu būt labums no sarunas — gan ar profesionālu terapeitu, gan vienkārši ar iejūtīgu klausītāju.

Es domāju – lielākā problēma ir panākt, lai viņi kādam pastāstītu... Lielākajā skaitā gadījumu cietušie... grib piedzīvoto paturēt pie sevis... varbūt cilvēki nesaprot, ko viņi iegūtu, ar kādu aprunājoties.

Tas NAV par viņu sadziedēšanu vai sadzirdēšanu... jums jāzina, cilvēki ir vienmēr ļoti uzmanīgi par šādām lietām...

KOPSAVILKUMS

Šī pētījuma mērķis bija apskatīt naida noziegumu psihoemocionālo ietekmi uz cietušajiem. Kā intervijas norāda, naida motivēti nodarījumi rada sarežģītas, viļņveidīgas sekas, kas ietekmē gan pašu cietušo individu un viņa kopienu, gan plašāku sabiedrību. Kaut arī to cilvēku skaits, kuri Latvijā ir cietuši no naida motivētiem noziegumiem, ir salīdzinoši neliels, katra atsevišķa gadījuma spēcīgā ietekme ir nenoliedzama.

Jā, tā ir trauma... un es visvairāk baidos par to, ka... ja cilvēki domās – nu, nav jau nemaz tik daudz to [cietušo], tikai daži uzbrukumi, tā ir tikai situācijas pārspīlēšana... viņi varētu teikt – jā, jā, nu tikai pāris uzbrukumu... bet vai jūs saprotat, kas notiek to cilvēku [cietušo] apziņā – pat **ja tas ir tikai viens vienīgs cilvēks gadā... tas iespaido visu viņa dzīvi!**

Individuālā līmenī naida motivētu nodarījumu ietekme ir tūlītēji izjosta kā visaptverošas bailes. Cenšoties tikt galā ar ārējiem draudiem un pasargāt sevi no līdzīgiem nodarījumiem vai to atkārtoties, tiek patērēts nopietns iekšējo resursu un dzīvības enerģijas daudzums, lai veidotu un uzturētu individuālu drošības sajūtu. Tiek piestrādāts pie ārējā izskata, fiziskās sagatavotības, uzvedības un paradumu maiņas, notiek izvairīšanās no sabiedrības, it īpaši no svešiniekiem un dažādām uzturēšanās vietām. Cilvēki tiek rūpīgi pārbaudīti pirms jebkāda veida emocionālas vai fiziskas tuvināšanās. Cietušo ikdienas dzīves telpa pamazām sašaurinās, riņķojot pārsvarā ap mazām, pašu radītām “drošības salīnām”, kas sastāv no uzticamiem cilvēkiem – tādiem kā ģimenes locekļi, tuvinieki un draugi. Tajā pašā laikā nelielais ģimenes locekļu un kopienas pārstāvju skaits Latvijā dzīvojošo vizuāli atšķirīgo minoritāšu vidū ievērojami ierobežo atbalstošu attiecību veidošanās iespējas.

Naida noziegumu viktimizācija tiek iekšēji piedzīvota kā vispārējs personīgās brīvības un pašapziņas ierobežojums. Tas ierobežo indivīda spēju pašapliecināties. Draudi un bailes par atkārtotu viktimizāciju vēl vairāk pastiprina sajūtu, ka tiek zaudētas iespējas pilnvērtīgam dzīves piepildījumam. Rodas aizvainojums par indivīda un viņa iespējamā pienesuma sabiedrībai noniecināšanu.

Es te dzīvoju! Es maksāju nodokļus!

Psihoemocionālās sāpes par uzbrukumu indivīda būtībai tiek pastiprinātas ar sabiedrības nevēlēšanos iesaistīties un/ vai palīdzēt. Apkārtējo pasivitāte pastiprina viktimizācijas traumatiskās sekas. Cietušo uztverē piedzīvotais palīdzības un rūpju trūkums vai nu no nodarījuma aculiecinieku, tiesībsargājošo iestāžu, amatpersonu, kaimiņu, sociālās palīdzības un izglītības darbinieku puses ir saasinājis bezpalīdzības un izolētības sajūtu. Tas savukārt pastiprina indivīda pārliecību, ka viņš/ viņa šeit neiederas un veido dziļu aizvainojumu pret Latvijas sabiedrību kopumā.

Fakts, ka naida motivētais uzbrukums ir veikts pret cietušo būtības neatņemamu sastāvdaļu (rasi, etnisko piederību, seksuālo orientāciju), rada cietušajos rūgtuma sajūtu. Kad tiek jautāts, “kas ir bijis visgrūtākais šajā pieredzē”, viens no respondentiem atbildēja: “Tas ir grūts jautājums... Nu, varbūt īstenībā visgrūtākais ir noticēt, ka tā ir realitāte... tāds naidis! Es vienkārši nespēju tam noticēt... joprojām!”

Pretēji personību ierobežojošajām viktimizācijas sekām piedzīvotais var arī iedrošināt cietušos iesaistīties savas grupas jeb kopienas apstākļu uzlabošanā, kā arī padara tos iejūtīgākus pret apkārtējo ciešanām.

Tas droši vien ir viens no tiem elementiem, kas mani ir darījis tādu... reizē gan stiprāku, gan arī jūtīgāku – pret tādām nauda izpausmēm – jebkāda veida! Un jūtīgāku nevis tik daudz, kas man būtu tieši varbūt personiski sāpīgi, bet jūtīgāku tādā ziņā, ka man tieši tā “latiņa” – teiksim, ko var atļauties pret otru cilvēku, – man [tagad] tā ir pacelta augstāk.

Nu, tas ir apmēram no sērijas “nedari citam, ko tu pats negribētu, ko tev lai dara” – kaut kā līdzīgi tam. Jūtīgāka tādā ziņā, nu, ka es saprotu... tam otram cilvēkam... viņam var ļoti sāpēt... pie kaut kādām darbībām...

Ģimenes līmenī ietekme var izraisīt spriedzi personīgajās attiecībās. Kā saprotams no respondentu stāstījuma, personīgo sāpju nasta parasti tiek piedzīvota vienatnē; tā tiek slēpta pat no tuvākajiem cilvēkiem. Nespēja dalīties samazina iespējas saņemt emocionālu atbalstu, kas rezultējas sevī dziļi “apraktās” jūtās, depresijā un ievērojamā pašapziņas un pašvērtības zudumā. Tas savukārt ietekmē saskarsmi starp partneriem; rodas grūtības komunicēt, stridi un tālāks attiecību saspringums, kas var negatīvi ietekmēt intimitāti.

Cietušie ir piedzīvojuši tiešus pret sevi, partneriem un bērniem vērstus vārdiskus un/ vai fiziskus uzbrukumus; iespējamā nodarījuma atkārtošanās tiek vēlreiz un vēlreiz pārcilāta cietušo prātā. Bažas un nepārtrauktas bailes par savu bērnu drošību un nespēja tos pasargāt 24 stundas diennaktī izsauc papildus bezpalīdzības, dusmu un vilšanās sajūtu, kas kā apburtā lokā vēl vairāk pastiprina bailes. Rodas aizvainojums par faktu, ka bērni, kas ir te dzimuši un tādējādi ir šejienes sabiedrības neatņemama sastāvdaļa, turpina būt apdraudēti.

Plašākā sabiedrības līmenī tiek izjuts aizvainojums pret apkārtējiem, valsti, valdību un izglītības sistēmu.

Naida motivēti nodarījumi nopietni apdraud cietušo vispārējo labklājības līmeni. Upuru atbildes reakcija ir draudu internalizācija sevī, kas ir novērojama cietušo ierobežotajā kustībā sabiedriskajā telpā. Šī ierobežotā brīvība ietver sevī fiziskos, psiholoģiskos un garīgos aspektus.

Bibliogrāfija

Allport, G. W. (1979). *The Nature of Prejudice* (25th ed.). Reading, MA: Addison-Wesley.

American Psychological Association. (1997, November 7). *Hate crimes: Causes, consequences, and current policy: What does social science research tell us?* Retrieved September 10, 2008 from <http://www.apa.org/ppo/issues/pflyer.html>

American Psychological Association (1998). *Hate crimes today: An age-old foe in modern dress*. Retrieved September 10, 2008 from <http://www.apa.org/pubinfo/hate/>

APA homepage on Hate Crimes: <http://www.apa.org/pubinfo/hate/>

Barnes, A. and Ephross, P.H. (1994). The Impact of Hate Violence on Victims - Emotional and Behavioural Responses to Attacks. *Social Work*, 39 (3) pp. 247-251.

Boyd, E.A., Berek, R.A., & Hamner, K.M. (1996). Motivated by hatred or prejudice: Categorization of hate- motivated crimes in two police divisions. *Law and Society Review*, 30, 819-850.

Comstock, G. D. (1991). *Violence Against Lesbians and Gay Men: Between Men–Between Women*. New York, NY: Columbia University Press.

Copeland, L. & Wolfe, L. R. (1991). *Violence Against Women as Bias - Motivated Hate Crime: Defining the Issues*. Washington, DC: Center for Women Policy Studies.

Craig, K.M. (2003). Examining hate-motivated aggression: A review of the social psychological literature on hate crimes as a distinct form of aggression, in Perry, B. (Ed.). *Hate and bias crime: A Reader*. (pp.117-137) New York: Routledge.

Craig, K. M., & Waldo, C.R. (1996). "So what's a hate crime anyway?" Young adults perceptions of hate crimes, victims, and perpetrators. *Law and Human Behavior*, 20, 113- 129.

Czajkowski, E.H. (1992). Criminalizing hate: An empirical assessment. *Federal Probation*, 56, 36-40.

D'Aguelli, A.R., & Grossman, A.H. (2001). Disclosure of sexual orientation, victimization, and mental health among lesbian, gay, and bisexual older adults. *Journal of Interpersonal Violence*, 16, 1008-1027.

Ehrlich, H. J. (1992). *Campus ethnviolence: A research review*. Baltimore, MD: National Institute Against Prejudice and Violence.

Emotion. (2008). *Microsoft Encarta Online Encyclopedia* Retrieved October 19, 2008 from <http://encarta.msn.com>

Everly, G. & Lating, J., (Eds.) (1995). *Psychotraumatology: Key papers and core concepts in post- traumatic stress*. New York: Plenum Press.

Fear. (2008). *Microsoft Encarta Online Encyclopedia* Retrieved October 19, 2008 from <http://encarta.msn.com>

Franklin, K. (1997, November). Psychosocial motivations of hate crime perpetrators: Implications for prevention and policy. Paper presented at a congressional briefing co-sponsored by the American Psychological Association and the Society for the Psychological Study of Social Issues. Washington, DC.

Franklin, K. (1997). *Hate crime or rite of passage?* Assailant motivations in anti-gay violence. Berkeley/Alameda : California School of Professional Psychology.

Green, Donald P. (1997, November). *Cause of hate: Economics versus demographics*. Paper presented at a congressional briefing co-sponsored by the American Psychological Association and the Society for the Psychological Study of Social Issues. Washington, DC.

Green, D. P., Glaser, J., & Rich, A. (1998). From lynching to gay-bashing: The elusive connection between economic conditions and hate crime. *Journal of Personality and Social Psychology*, 75, pp. 1-11.

Hall, N. (2005). *Hate crime*. Devon, UK: Willan Publishing.

Hate Crimes Research Network (2007). Retrieved August 10, 2008 from <http://www.hatecrime.net/>

Hate Watch: www.hatewatch.org/index1.html

Herek, G. M. (2008). *Stop hate crimes*. Retrieved September 10, 2008 from http://psychology.ucdavis.edu/rainbow/html/hate_crimes.html

Herek, G. M. (1989). Hate crimes against lesbians and gay men: Issues for research and policy. *American Psychologist*, 44, 948-955.

Herek, G. M., & Berrill, K. T. (1992). *Hate crimes: Confronting violence against lesbians and gay men*. Thousand Oaks, CA: Sage.

Herek, G. M., Gillis, J. R., Cogan, J. C., & Glunt, E. K. (1997). Hate crime victimization among lesbian, gay, and bisexual adults: Prevalence, psychological correlates, and methodological issues. *Journal of Interpersonal Violence*, 12, 195 - 215.

Herman, J. (1995). Complex PTSD: A syndrome in survivors of prolonged and repeated trauma. In Everly, G. & Lating, J. (Eds.) *Psychotraumatology: Key papers and core concepts in post-traumatic stress*. New York: Plenum Press.

Iganski, P. (2008). *Hate crime and the city*. Bristol, UK: The Policy Press.

Iganski, P. (2002). How Hate Hurts, (pp. 25-35) Department of Sociology, University of Essex, UK. Published in Gyorgy Csepeli and Antal Orkeny (eds.), *Gyulolet és politika* ('Hate and Politics').

Iganski, P. (2001). Hate crimes hurt more. *American Behavioral Scientist*, 45, 626-638.

ILGA Europe. (2008) *Hate crime and violence*. Retrieved September 22, 2008 from http://www.ilga-europe.org/europe/issues/hate_crime_and_violence

Latvian Centre for Human Rights and Ethnic Studies. (2003). *The Situation of Roma in Latvia*. Riga: LCHRES.

Levin, J., & McDevitt, J. (2002). *Hate crimes revisited: America's war against those who are different*. Boulder, CO: Westview.

McDevitt, J. & Levin, J. (1999, September 27). *Backlash to Hate Crime Legislation*. Retrieved from California Association of Human Relations Organizations site August 10, 2008 <http://www.cahro.org/html/backlashhateleg.html>

McDonald, S. & Hogue, A. (2007). *An exploration of the needs of victims of hate crimes*. Ottawa, Ont.: Department of Justice Canada.

Mitchell, J.& Everly, G. (1998). *Critical Incident Stress Management: The Basic Course Workbook*, Ellicot City, MD : International Critical Incident Stress Foundation, Inc.

National Center for Victims of Crime. (2008). *Hate crimes*. Retrieved September 20, 2008 from <http://www.ncvc.org/special/hatec.htm>

Noelle, M. (2003). *The psychological effects of hate-crime victimization*, Doctoral Thesis, University of Massachusetts Amherst, USA: <http://proquest.umi.com>

Perry, B. (Ed.) (2003). *Hate and bias crime: A Reader*. New York: Routledge.

Perry, B. (2001) *In the name of hate: Understanding hate crimes*. New York: Routledge.

Rayburn, N.R., Mendoza, M., & Davison, G.C. (2003). Bystanders' perceptions of perpetrators and victims of hate crime: An investigation using the person perception paradigm. *Journal of Interpersonal Violence*, 18, 1055-1074.

Saucier, Donald A., Hockett, J., and Wallenberg, A. (2008). The Impact of Racial Slurs and Racism on the Perception and Punishment of Violent Crime. *Journal of Interpersonal Violence*, Volume 23 Number 5, May 2008 pp.685-701, originally published online Feb 14.

Saucier, D. A., Brown, T. L., Mitchell, R. C., & Cawman, A. J. (2006). Effects of victims' characteristics on attitudes toward hate crimes. *Journal of Interpersonal Violence*, 21, 890-910.

Southern Poverty Law Center. (2008). *Hatewatch*. (blog) Retrieved September 25, 2008 from <http://www.hatewatch.org/>

Statistics on Race and the Criminal Justice System. (2000). London: Research, Development and Statistics Directorate.

Sullaway, M. (2004). Psychological perspectives on hate crime laws. *Psychology, Public Policy, and Law*, 10, 250- 292.

Tiby E., Sörberg A. (2006). En Studie av homofoba hatbrott i Sverige. Retrieved October 20, 2008 from <http://www.levandehistoria.se/node/114>

Wang, L. (2001). *Hate crimes law*. Deerfield, IL: West Group.

Wolfe, L. & Copeland, L. (1994). Violence against women as bias-motivated hate crime: defining the issues in the USA, in M. Davies (ed.). *Women and Violence*. London: Zed Books.

Young, M. A. (1993). *Victim Assistance: Frontiers and Fundamentals*. Dubuque, IA: Kendall/Hunt Publishing Co.

Zepa, B. (2004). *Etniskā tolerance un Latvijas sabiedrības integrācija*. Rīga, Latvija: Baltijas Sociālo Zinātņu institūts. Retrieved 25 September, 2008 http://www.bszi.lv/downloads/resources/Tolerance/Tolerance_Engl.pdf

Pielikums A

Pētījumā izmantotā metodika

Šis pētījums pievēršas trim atšķirīgām mazākumgrupām, kuru pārstāvji ir cietuši no naida motivētiem incidentiem Latvijā.

1. Vizuāli atšķirīgās minoritātes;
2. Lesbietes, geji, biseksuāļi un transpersonas, LGBT;
3. Roma (jeb t.s. čigānu) kopiena.

Datu vākšana

Dati tika vākti 2008. gada jūlijā, augustā, septembrī un oktobrī. Tika veiktas daļēji strukturētas padziļinātas intervijas ar sešiem respondentiem Rīgā (pieci vīrieši un viena sieviete), kas visi ir cietuši naida motivētos incidentos; notika fokusa grupas tikšanās septiņu dalībnieku sastāvā mazpilsētā (trīs sievietes un četri vīrieši), kas vai nu paši ir cietušie, vai arī kuriem ir personīga pieredze saskarsmē ar citiem naida nodarījumos cietušajiem.

Intervijas tika ierakstītas audio lentā un vēlāk pārrakstītas datorā. Intervijās iegūtie materiāli ir analizēti, pielietojot kvalitatīvās pētniecības metodoloģiju. Atsevišķu indivīdu izteikumi tika iztīrāti nevis atbilstoši viņu piederībai konkrētai mazākumgrupai, bet gan kopumā, tādējādi veidojot ieskatu vispārējā naida noziegumus piedzīvojuša cilvēka pieredzē. Cietušo pieredzes apraksti tika izvērtēti, kategorizēti un apkopoti vairākās visai grupai atbilstošās tēmās, kas šajā ziņojumā tiek atsevišķi apskatītas un ilustrētas ar tiešiem respondentu izteikumiem.

Piebilde

Šī pētījuma mērķis ir iegūt sākotnēju ieskatu par naida noziegumos cietušo pieredzi Latvijā. Kā liecina šobrīd policijai un Latvijas Cilvēktiesību centram pieejamie dati, Latvijā reģistrēto naida motivēto noziegumu skaits aizvien ir neliels. Tajā pašā laikā vairākums no jau zināmajos nodarījumos cietušajiem pieder pie šajā pētījumā identificētajām trim grupām. Pētījumam izvēlētās kopienas pieredze atbilst arī citās pasaules valstīs aprakstīto naida noziegumu vispārējām tendencēm, kur vairumā gadījumu to motīvs ir bijis saistīts ar upura rasi, etnisko un/ vai reliģisko piederību, kā arī seksuālo orientāciju. Šī konkrētā pētījuma parametri neļauj detalizētāk pievērsties kādai atsevišķai no šeit apskatītajām grupām.

Uzticības veidošana un ievainojamības atzišana

Uzticības veidošana bija viens no šī pētījuma pamata nosacījumiem. Pirmā telefoniskā kontakta laikā tika izskaidrots pētījuma nolūks un plānotā norise, norādot uz Latvijas Cilvēktiesību centra projekta mērķiem; tika minēta pētījuma veicējas profesionālā un akadēmiskā pieredze. Iespējamie respondenti tika lūgti dalīties savā personīgajā pieredzē kā naida motivētos noziegumos cietuši indivīdi. Dažos gadījumos, ņemot vērā konkrētas sociālās saites, pirmā sazināšanās notika vai nu ar kādu no cietušo tuviniekiem vai viņu

pārstāvētās kopienas pārstāvjiem, no kuriem tika lūgta piekrišana un tālāka informācija kontaktiem ar konkrētu individu. Sākotnēji daži cietušie izteica nevēlēšanos atsaukt atmiņā savu pieredzi, vai, viņu pašu vārdiem izsakoties, "atgriezties nodarījumā". Pēc izskaidrojuma, ka pētījuma mērķis ir vākt datus, uz kuru pamata veidot labāku palīdzības sistēmu naida noziegumos cietušajiem nākotnē, vairāki indivīdi pārdomāja savu lēmumu un piekrita tālākajām intervijām. Tomēr vairāki no identificētajiem iespējamajiem respondentiem pētījuma interviju veikšanas periodā jau bija aizbraukuši no Latvijas.

Vēlreiz jāuzsver, ka ārkārtīgi svarīga bija uzticības veidošana pirmā kontakta laikā. Tika ņemts vērā, ka dalīšanās personīgajā pieredzē par naida noziegumos piedzīvoto viktimizāciju varētu izsaukt spēcīgas psihoemocionālas reakcijas. Lai novērstu papildus viktimizāciju interviju laikā, kad respondenti tika lūgti dalīties savā pieredzē ar svešinieku [pētnieci], iepriekš tika apzināta un atrunāta cietušo iespējamā emocionālā ievainojamība. Respondentiem tika paskaidrots, ka viņi jebkurā brīdī var pārtraukt interviju procesu un atteikties no tālākas piedalīšanās pētījumā.

Pirms intervijas audio ieraksta uzsākšanas katram respondentam tika lūgts formāls apstiprinājums piekrišanai piedalīties pētījumā (skat. Veidlapu pielikumā C: *Piekrišana piedalīties pētījumā*). Uzticība kā pamatnoteikums no cietušo puses tika spontāni pieminēta arī interviju laikā:

Cilvēki varētu justies nebrīvi, zinot, ka viņi kaut ko dara [tikai] pētījuma dēļ... Viņi var pat nerunāt ar tevi, ja šī saruna ir domāta kādam pētījumam... vai ja to grib kāda [minoritāšu] organizācija, vai ka par to rakstīs... Es domāju – šī uzticība ir jāizveido, kaut kādā veidā...

Cietušie atklāja, ka viktimizācijas pieredze liek cilvēkam justies aizskartam un pazemotam. Vairākums individuālo respondentu šajā pētījumā bija vīrieši. Daži arī atzina, ka dalīties savā personīgajā pieredzē ar pētnieci sievieti iesākumā ir bijis papildus apgrūtinājums.

Ja kāds man jautātu, vai cietušie grib par to stāstīt... cilvēki nav pārāk [runātīgi]... es nezinu, kā tas ir sievietēm... bet vīrietim – runāt par to... tas ir pazemojoši... tas ir patiesi grūti un mulsinoši... pat runāt ar kādu no [savas] organizācijas biedriem...

Es domāju... vīrieši grib justies kā "supermeni" – nu tā kā "Es uzbruku" vai kaut kā tā. Un neviens vīrietis negribēs atzīt: "Zini, man ir patiesi bail" vai "Īstenībā es esmu pārbijies", vai "Īstenībā, es negribu pat uz ielas iziet", vai "Patiesībā, es nevaru..." Nē! Tas ir pārlietu pazemojoši – tā, ka tev tas ir jāņem vērā... patiesi, šis faktors.

Valoda

Intervijas tika veiktas vai nu latviešu vai angļu valodā pēc katra konkrētā respodenta izvēles. Tomēr vairākiem dalībniekiem neviena no šīm divām valodām nebija dzimtā, kas brīžiem ierobežoja komunikāciju, neļaujot viņiem pilnībā izteikt savu jūtu un domu nianses. Respondentu izteikumi tika pierakstīti tieši un nemainīti, lai saglabātu viņu pielietotās valodas oriģinalitāti un izteiksmīgumu. Ilustratīviem nolūkiem citētos respondentu izteikumus pētījuma veicēja ir attiecīgi pārtulkojusi no angļu uz latviešu valodu, maksimāli saglabājot oriģinālo izteikumu savdabīgumu. Interviju laikā emocionalitāte bieži vien izpaudās arī caur ķermeņa valodu un citiem neverbāliem

izteiksmes veidiem, tādiem kā nopūtas, asaras, žesti un citiem indikatoriem. Vietām, kur tas tiek uzskatīts par svarīgu papildinājumu respondenta teiktajam, tiešajam tekstam ir pievienotas pētnieces piezīmes par indivīda emocionālo izteiksmi.

Vieta

Lai panāktu, ka interviju laikā respondenti jūtas droši, viņiem tika piedāvāts izvēlēties sev piemērotas tikšanās vietas. Tā dažas intervijas notika respondentu izraudzītās kafējnīcās vai restorānos, vai vakaros viņu darba vietās. Vairākos gadījumos cietušie tika intervēti dzīves vietās, kur viņiem pazīstamā vide atbalstīja un normalizēja šo daļēji strukturēto interviju procesu. Bieži vien dalīšanās vienkāršā maltītē vai tasē tējas bija daļa no abpusējā uzticēšanās procesa.

Katras intervijas ilgums bija aptuveni divas stundas; fokusa grupas tikšanās ilga četras stundas. Nepietiekamas informācijas gadījumā respondentiem tika lūgta vēl viena papildus intervija.

Pielikums B

Interviju jautājumi

1. Saviem vārdiem, lūdzu, pastāstiet to, kas notika!
2. Kādi apstākļi, notikumi un cilvēki, kas cieši saistīti ar piedzīvoto, nāk prātā?
3. Kā šī pieredze Jūs ietekmēja? Kādas izmaiņas Jūs saistāt ar piedzīvoto?
4. Kā Jūsu piedzīvotais ir ietekmējis Jums tuvos cilvēkus?
5. Kādas jūtas šī pieredze izraisīja?
6. Kādas domas un tēli nāk prātā/ rodas?
7. Kādas ķermeniskas izmaiņas vai stāvokļus Jūs tajā laikā apzinājāties?
8. Kas bija visgrūtākais šajā periodā?
9. Ņemot vērā Jūsu personīgo pieredzi, kā Jūs definētu naida noziegumu?
10. Kas palīdzēja tikt pāri/ cauri piedzīvotajam?

Ārēji—cilvēki, vietas

Iekšēji—domas, emocijas, uzskati

Kādas aktivitātes, rīcība

Vai esat dalījies visā, kas, Jūsprāt, ir šajā pieredzē nozīmīgs?

Pielikums C

Apliecinājums piekrišanai piedalīties pētījumā

Cienījamie pētījuma dalībnieki,

Es, psiholoģijas zinātņu doktore Inta Dzelme, veicu pētījumu „Naida noziegumu psiholoģiskās sekas – cietušā pieredze un ietekme uz plašāku sabiedrību”. Ikviena krimināls nodarījums, kas ir vērstas pret personu vai īpašumu, ja tā motīvs ir uzbrucēja naida pret upuri rases, etniskās izcelsmes, reliģiskās pārliecības, dzimuma vai seksuālās orientācijas dēļ, ir naida noziegums. Šim nozieguma veidam var būt dažādas izpausmes:

- rasistisks izteikums (draudi, aizskaršana), kas var būt gan mutiski, gan rakstiski
- iebiedēšana, vajāšana
- īpašuma bojāšana
- rasistiska vai citādi naidīga satura materiāla izplatīšana vai demonstrēšana
- fiziska vardarbība

Pētījuma mērķis ir apkopot zināšanas par cietušo viedokli un naida noziegumu sekām. Informācijas analīze veicinās izpratni par to, kāda ir tiešā naida noziegumu ietekme uz upuriem, viņu tuviniekiem, tuvākajiem sabiedrības locekļiem un sabiedrību kopumā. Informācija tiks izmantota, lai celtu tiesībsargājošo iestāžu kapacitāti cīņai ar naida motivētiem nodarījumiem Latvijā, kā arī lai izveidotu īpašas atbalsta programmas noziegumu upuriem. Jūsu piedalīšanās šajā pētījumā ir ļoti vērtīga.

Lai veiktu šo pētījumu, es veikšu padziļinātas intervijas. Es Jūs lūgšu satikties ar mani divas reizes uz aptuveni pusotru stundu garu sarunu. Intervijas laikā mēs pārrunāsim noteiktus jautājumus, kam ir sakars ar naida motivētiem incidentiem, kurus Jūs esat personīgi pieredzējuši. Es jūs lūdzu piedalīties šajā procesā ar savu pieredzi.

Ar šī dokumenta starpniecību es garantēju Jūsu paustā konfidencialitāti. Jūsu vārds un Jūsu stāstījums tiks pietiekami daudz vispārināti, lai saglabātu Jūsu anonimitāti. Tāpat lūdzu Jūsu atļauju ar Jums sazināties pēc intervijām, ja būs nepieciešami kādi detalizētāki skaidrojumi faktiem vai papildus informācija.

Jums ir jebkurā brīdī tiesības atteikties no dalības šajā pētījumā. Pēc tam, kad pētījums tiks pabeigts, Jums būs pieejami tā rezultāti. Ikvienam dalībniekam ir tiesības saņemt pabeigtā pētījuma kopiju. Dalība pētījumā netiks materiāli atlīdzināta. Ja Jums ir kādi jautājumi vai komentāri par šo pētījumu, sazinieties, lūdzu, ar mani, izmantojot šo e-pasta adresi vai tālruna numuru!

